दाखल क्र M 285 विषय काव्य

नाव. भर्तृहरिकृत वैराग्यशतकम् (मुद्रित)

लेखक/लिपीकार भर्तृहरि

पृष्ठ 53 काळ शके 1798 पूर्ण/~~अपूर्ण~~

अथ भर्तृहरिकृत वैराग्यशतक प्रारंभोयम्.

श्रीगणेशायनमः विघ्नेशंमोक्षदातारंभैरवंभीतिनाशनम् बुद्धिप्रदंबुद्धिराजंसर्वांगैर्नौमिसादरम् १ लंबोदरमुखंध्यात्वाननत्वाकृष्णंसदाशिवम् वैराग्यशतकव्याख्यांयथाप्रज्ञं करोम्यहम् २ दिक्कालाद्यनवच्छिन्नामूर्त्तिर्यस्यमहात्मनः तस्मैकृष्णायमहते तेजोरूपाय वैनमः ३ इहखलुसकलवसुधेशशिखामणीराजर्षिप्रवरः श्रीमद्भर्तृहरिर्वैराग्यशतक

दिक्कालाद्यनवच्छिन्नाऽनंतचिन्मात्रमूर्त्तये॰

मेवारभमाणोराजकुलोत्पन्नत्वात् राज्ञोनीतिशृंगारावश्यमपेक्षितावतः प्रथमंनीति शृंगारशतकेवैराग्यशतकावतरणरूपेनिर्माये दानींवैराग्यशतकमेवारभमाणः स्वेष्टदेवं सदाशिवंतेजोरूपेणविशेषयन्नमति दिगिति अयंश्लोकस्तुनीतिशतकेकृतव्या

रप्योपितथाप्यस्मिन् प्रकरणे मंगलरूपेण लिखिततत्वात्किंचिद्व्याख्यायते दिक्कालादिना अपरिच्छिन्नात एवानंताचिन्मात्राचैतन्यमात्रंरूपंयस्याः ताहशीमूर्तिर्देहोयस्यतस्मैनम इत्य न्वयः कथंभूताय स्वानुभूतिः स्वानुभवः सएवमानंज्ञापकंयस्यतस्मैशांताय निरुद्वेगाय तेजसेतेजोरूपायेति १ वेत्तामात्सर्यसंयुक्तः प्रभुर्गर्वेणदूषितः भाषितंसकलंलीनंदेह

स्वानुभूत्येकमानायनमःशांतायतेजसे १ बोद्धारोमत्सरग्रस्ताः प्रभवःस्मय दूषिताः

एवतुनोबहिः १ महतांगुणान् महत्स्वेवलीनानालोक्यशोचन्नाह बोद्धारइति बोद्धारः सदसद्विवेककर्त्तारो ऽहमेव बहुज्ञो ऽस्यज्ञंकिंमन्यंपृच्छेयमन्यास्मिन्नल्पज्ञत्वदो- षदर्शनरूपेण मात्सर्येणग्रस्ताः सर्पेणभेक इवनिगीर्णाः प्रभवः सर्वगुणग्रहण समर्थाः मां

धनादिसंपन्नमोलोक्य सर्व एवायांतीतिविस्मयेन गर्वेण दूषिताः दुष्टांतःकरणाः अन्येतद
तिरिक्ताः अबोधेनाज्ञानेनोपहताः हतप्रायाः अतः सर्वमंगेष्वेवजीर्णंलीनंनबाहिरन्येषुप्रसारि
तमितिभावः २ संसारजनितंवृत्तंस्वरूपंदंनकदाचन स्वस्वरूपंभजेत्तूष्णींयदीच्छेन्मुक्ति

अबोधोपहताश्चान्येजीर्णमंगेषुभाषितम् २ नसंसारोत्पन्नंचरितम
नुपश्यामिकुशलंविपाकःपुण्यानांजनयतिभयंमेविमृशतः

मात्मनः १ संसा
रचरितंस्वरूपंनभवनीतिनत्रलुब्धान्जनान्स्वक्षयन्आहनेतिसंसारः संसरणरूपोजगद
नेकव्यापाररूपत्रभवमनेकचरितंजनकृतंनानाकर्तव्यरूपंकुशलंहदस्वस्वरूपंनपश्यामि च-
लानांपदार्थानांफलमपिचलमेवभवनीतिभावः ननुस्वर्गादिजनकाश्वमेधादियागपुण्या

नांस्फु स्वरूपः स्वर्गवासः फलंश्रुतमेव कथंतेषांविपाकेस्वभयजनकत्वंतत्राह विपाक इति
पुण्यानामपि कर्मणांविपाकः फलंमेममविमृशतोविनाशंनोभयंजनयति नत्रकारणमा
ह महद्भिः पुण्यौघैः पुण्यसमूहैः चिरकालेनपरिगृहीताः सम्यग्धृताविषयामहांतोपि

महद्भिःपुण्यौघैश्चिरपरिगृहीताश्चविषयामहांतोजायंतेव्यसनमिवदातुं
विषयिणाम् ३ उत्खातंनिधिशंकयाक्षितितलंध्मातागिरेर्धातवोनिस्तीर्णः
सरितांपतिर्नृपतयोयत्नेनसंतोषिताः

स्वरूपतः फलदाननोविषयिणांरागिणां
व्यसनं दुःखमेवजनयितुमुत्पादयितुंजायंते उत्पद्यंतेइतिक्षीणेपुण्येमर्त्यलोकेविशंतीतिभ
गवद्वचनाच्च ३ निखनेद्रूकधांधातुगिरेर्धातुंसरीषधैः भिस्तरेदुदधिंयद्वानृष्णाशां

तिस्त्क कृष्णातः १ वसुधादिखननक्रियाभ्रांतस्तत्क्रियालभ्यवस्त्विच्छानिवृत्तयेतृष्णामेवप्रा
र्थयति उत्खातामिति गृहे निधिस्त्विष्वतिनवेति निशंकया क्षितेस्तलपर्यंतमुत्खातं खनितं
गिरिधातवोहरितालादयोध्मातः अनेकौषधियोगेनाग्नौतापिताः सरितांपतिः समुद्रोपिपार

मंत्राराधनतत्परेण मनसानीताःश्मशाने निशाःप्राप्तःकाणवराटकोपि
नमया तृष्णेधुनामुंचमाम् ४ तोरत्नादिलाभेच्छयांतःप्रवेशतोवानिस्तीर्णः सी
मालंघितः नृपतयोराजानोप्यनेकयत्नैरुपायैस्तोषिताः तुष्टिंप्रापिताः मंत्राराधनेवशीकरणे
तत्परेणसंलीनेनमनसाश्मशानेशवसमीपेनिशाः नीताः अतिक्रांताःएतासुक्रियासुवराट
कोपिनैवसंप्राप्तोलब्धोऽतोमांहेतृष्णेऽधुनैवशीघ्रंमुंचत्यजेतिप्रार्थना ४ ७

२

लोभादनेकदेशेषु मनोभ्रमासिलोलुप कृष्णास्मरणसंदेशं संभ्रमभ्रमहारिणम् १ परदेशा
दिगमनानेकसेवादिकरणसंतप्तः सन् तृष्णामेव निंदति भ्रांतमिति अनेकं बहु प्रकारं दुर्गं गंतुम
शक्यं विषमं पर्वताटव्यादिना एवंभूतं देशं प्रति भ्रांतं चालितं फलं तु किंचिदल्पमपि एकमपि वा न प्रा
प्तं नैव लब्धं किं बहु बहु प्रकारं वा नन्तु देशगमनमात्रं कृत्वा फलं तु कस्याश्चित्सेवां विना नैव भवतीत्याशं

भ्रांतं देशमनेकदुर्गविषमं प्राप्तं न किंचित्फलं त्यक्त्वा जातिकुलाभिमानमुचितं
सेवा कृता निष्फला

क्याह त्यक्त्वेति जातिर्ब्रह्मक्षत्रादिः कुलं सत्कर्मादिनोत्पन्नं त-
थोचितमभिमानं नीचकर्माकरणरूपं त्यक्त्वा सेवापि कृता सापि निष्फला फलशून्या मानानिमंत्रणा
दिपूर्वकमाह्वानं सत्कारस्तद्रहितं यथा स्यात्तथा भुक्तं परगृहे आशंकया सह वर्तमानाया तया बुध्द्या

भीत्यावेतिशेषः हे तृष्णे दुर्मत्यापापरूपंकर्मतत्र निरते निमग्ने अद्यापिपापंकर्मकारयित्वापि
न संतुष्यासि अपरं किंकारायसीतिभावः ५ खलवाग्बाणाविद्धोपिनत्सेवानिरतोभवेत् कृष्यासे

भुक्तंमानाविवर्ज्जितंपरगृहेसाशंकयाकाकवत्तृष्णोदुर्मतिपापकर्म्मोनिरते
नाद्यापिसंतुष्यासि ५ खलोल्लापाःसोढाःकथमपिनदाराधनपरैर्निगृह्यांत
र्बाष्पंहसितमापिशून्येनमनसा

वारतो नस्याद्यन्त्रानंदोनिराश्रयः १ तृष्णातिगुर्वी अ
तःप्रथमंतत्रानेकदुःखानिप्रदर्श्याशायामपिताभिदर्शयितुमाशांप्रार्थयते खलइति खलानांम
र्तिक्षणपराच्छिद्रनिरीक्षकाणामालापाः नीचसंबुध्यारे दीन मंदमत इत्यादिकयोच्चैराह्वानरूपाः

सोढाभंगीकृताः कथमपिकेनापिप्रकारेणतदाराधनपरैः तेषांखलानामाज्ञायांसंलग्नैर स्माभिरितिशेषः तेषांकटुवचनैरुत्थितमंतर्बाष्पंश्वासस्तंनिरुध्य इत्यर्थः मांदीनमन्यंवाहृष्ट्वा प्रहसितधीर्येषांतेषामपिचित्तस्तंभस्तद्धारणमंजलिः प्रणामश्चकृतः शून्येनसाररहितेन

कृतश्चित्तस्तंभः प्रहसितधियामंजलिरपित्वमाशेमोघाशेकिमपरमतोनर्त्त यसिमाम् ६ आदित्यस्यगतागतैरहरहःसंक्षीयतेजीवितंव्यापारैर्बहुका र्य्यभारगुरुभिःकालोनविज्ञायते

मनसा तथापि हे आशे मोघानिः फलाआशा इच्छादिक् इतिवायस्याः सात्वंकिमपरं एतत्सर्वंकारयित्वापिखलानांपुरः मांनर्तयसिनर्त्तनंका रयसीतिभावः ६ गमनागमनंकुर्वन् रविर्हरतिजीवितम् सेवितंयैर्हरेःपादकंजंतेषां

स्फुजीविनम् १ जगदुन्मादं दुःखसहिष्णुतां कालाज्ञानं च दर्शयति आदित्येति गतागतैर्ग
मनागमनैः उदयाचलादस्ताचलं प्रतिगमनमागमनं तु ततः पुनरुदयाचलं प्रति एवं प्रकारकै-
र्गतागतैरहरहः प्रतिदिनं जीवितमायुः क्षीयते नश्यति व्यापारैर्जगदनेकव्यवहारैः कथंभूतैः
बहुकार्यभारगुरुभिः बहूनि कार्याण्येव भारा वोढुमशक्यास्तैर्गुरुभिर्महद्भिः कालो मरणं किं

हृष्ट्वा जन्म जराविपत्तिमरणं त्रासश्च नोत्पद्यते पीत्वा मोहमयीं प्रमादमदिरा
मुन्मत्तभूतं जगत् ७

यदायुर्गतं कियदवशिष्टमिति तु कैश्चिदपि न विज्ञायते न विशे
षेणानुभूयते जन्मादिमरणान्तं कर्म सर्वेषामात्मनोपि दृष्ट्वा रसनेभगोचरीकृत्वापि त्रासो भयं नो
त्पद्यते भनिष्टकरणात्कश्चिदपि न निवर्त्तत इति भावः तत्र हेतुमाह पीत्वेति मोहप्रचुरां प्रमाद

रूपांमदिरांपीत्वाजगद्भ्रमनशीलंउन्मत्तभूतंकर्तव्याकर्तव्यविचारशून्यंजातमितिशेषः ७
अतिदीनमुखैः पुत्रैर्युक्तापत्नीकदंबरा नभवेद्देहिनोगेहीदेहीतीहकथंवदेत् १ पुत्रादिसंग्र
होविवेकिनामपिदुःखदइत्याहदीनेतिदीनेभ्योप्यतिदीनानिमुखानियेषांतैः शिशुकैर्बालैरा
कृष्टंजीर्णमंबरंवस्त्रंयस्याः सा कथंभूतैः क्रोशद्भिरन्नार्थंरुदद्भिरन्यैश्चगृहनरैः क्षुधितैर्विधु

दीनादीनमुखैःसदैवशिशुकैराकृष्टजीर्णांबराक्रोशद्भिःक्षुधितैर्नरैर्न
विधुरादृश्येतचेद्गेहनी

रातिदुःखवतीएतादृशीगेहनीभार्यानेत्यदिनदृश्येतमन
स्विनाजनेनेतिशेषः याञ्चाभंगभयेनयाञ्चादेहीतिप्रार्थनातस्याभंगोनाशः नदास्यामीति
दातुर्वाक्येनतद्भयेनगद्गदं सबाष्पंगलत् पतन्मदनोवर्णातोवातुरुच्यत्हृदिस्थाभिमायादन्य

त्कथनेन भंगतां प्राप्नवत् विलीनान्यस्पष्टान्यक्षराणि यस्मिन्वाक्ये तात्क्रियाविशेषणं वा कोम
नस्वीजनः धीरः वदेत् देहीति कः कथयेत् स्वजाठरानलेन दग्धस्य जठरस्यार्थे स्वोदरपूरणार्थे
त्यर्थः अन्न आकारप्रश्लेषः कार्योन्यथार्थभ्रंशः स्यात् ८ स्त्रीयानां मरणं दृष्ट्वा स्वत्का

याञ्चाभंगभयेन गद्गदगलत्त्रुट्यद्विलीनाक्षरं को देहीति वदेत्स्वदग्ध
जठरस्यार्थे मनस्वीजनः ८ निवृत्ताभोगेच्छा पुरुषबहुमानोविगलितः
समानाः स्वर्याताः सपदि सुहृदो जीवितसमाः

भीतिं मृतेः पुमान् भवसागर
पाराय कृष्णाचंद्रं सदा भजेत् १ मरणभयशंकितं पुरुषं दूषयति निवृत्तेति भोगेच्छा पूर्वं
यथासीत्तथेदानीं नास्त्यतो देहेंद्रियवैकल्यात् निवृत्ता क्षीणा पुरुषेषु मध्ये यो बहुमानः सत्कारः

सोपिविगालितः नष्टः पुरुषेतिसंसारिणंप्रतिसंबोधनंवा समानाः स्ववयसः स्वर्यानाः मृताः इदा
नींयेवशिष्टाः सुहृदस्तेपिजीवितसमाःजीवितंसमंपूर्णंयेषांअथवास्वजीवनतुल्यास्ते दुर्हृद
स्तिष्टंतुप्रियंतांवा नैःकिमित्यर्थः आसनादुत्थानंशनैर्नवेगात्तदपियष्ट्याश्रयेण लगुडाधारेणन

शनैर्यष्ट्युत्थानंघनतिमिररुद्धेचनयने अहोधृष्टःकायस्तदपिमरणापायचकितः
१ हिंसाभून्यमयत्नलभ्यमशनंधात्रामरुत्कल्पितंव्यालानांपशवस्तृणांकुरभु
जः सृष्टाः स्थलीशायिनः

स्वतइत्यर्थः घनेनानिबिडेनतिमिरेणांधकारेणरुद्धे आवृतेन
यनेअहोआश्चर्यंतदपिसर्वेषांनिधनंदृष्ट्वापिस्वमरणरूपोयोऽपायोनाशस्तस्मिन्चकितःशं
कितः अहमपिमरिष्यामिकिमितिभीतइतियावत् १ धात्रातुनिर्मितासृष्टिर्जीविका नयथोनि

ता कृतांतः सर्वजीवानांजीविकादंहारिंभजेत् १ संसारिणांविधिकृतोत्पत्तिंतंनैवकृतांविष
मांवृत्तिंपर्यालोच्यशोचन्नाह ।हिंसेति हिंसाशून्यंजीवबाधारहितमयत्नलभ्यमश्रमसाध्यं द
धातीतिधातानेनधारकेणपोषकेनडुधाञ् धारणपोषणयोरितिस्मरणात् व्यालानांसर्पाणांम
रुद्वायुरशनंभोजनंकल्पितंविरचितंपश्चात्कृष्णांविना ब्रह्मणोपिधारणपोषणाज्ञानंसम्यङ् नास्ती-

संसारार्णवलंघनक्षमधियांवृत्तिः कृतासानृणांयामन्वेषयतांप्रयांतिसततंसर्वे
समाप्तिंगुणाः

तिसूचितं तृणांकुरभुजः पशवोप्रार्थितलभ्यभोजनाः स्थलीशायिनः अ
कृत्रिमाभूमिः स्थलीतत्रशयनशीलाः संसाररूपोऽर्णवः समुद्रस्तल्लंघनेक्षमासमर्थाधीर्येषांते
षांनृणांसावृत्तिः कृतारचितायामन्वेषयतांसंपादयतांसर्वेगुणाः अन्वेषणादयःसमाप्तिंविरामंयां
तिवृत्तयोनास्थिराभवंतीतिभावः १०

हरेर्ध्यानंसदाकार्य्यंजगतोनाशहेतवे नार्य्यादिविषयासक्तोननयेत्कालमात्मनः १ उभयलो
कसुखसाधनहीनंजननंनिंद्यत्यात्मनिदर्शनाभिषेणनेति ईश्वरस्यसर्वनियंतुः पदंचरणमृजाता
वेकवचनंविधिवद्विधौपूजाप्रकारेयोविधिर्नियमस्तेननध्यातंअन्यथाउदरभरणनिमित्तंमा
रणपर्यंतंकपटेनध्यातमेवेत्यर्थः किमर्थमित्याशंक्यनदर्शयतिसंसारस्यजननमरणप्रवाहरू

नध्यातंपदमीश्वरस्यविधिवत्संसारविच्छित्तयेस्वर्गद्वारकपाटपाटनपटुर्ध
र्म्मोऽपिनोपार्ज्जितः

पस्यविच्छित्तये उन्मूलनायनाशायेत्यर्थः मुक्तिसाधनहीनंप्रद
र्श्य स्वर्गादिसुखसाधनहीनत्वंदर्शयति स्वर्गद्वारकपाटवद्दुरितंवर्त्तमानजन्मन्यन्यजन्मनि
कृतंवानस्यपाटनमुन्मूलनंपुण्यकर्मप्रायश्चित्तादिर्जीवाभयप्रदानादिरूपोयोधर्मः सोऽपिनो

पार्ज्जितः उद्यम्यन गृहीतः जगतः स्थूलस्करखादापि हीनत्वंदर्शयतिनार्य्याः पीनयोरतिपुष्ट-
योः पयोधरयोः स्तनयोर्युगुलं नाहृशायोरूवोंश्वि युग्मुलं द्वयं स्वप्नेपिनालिंगितं स्वांगैर्नश्लेषि
तं मातुर्यौवनमेव वनंतच्छेदनेदूरीकरणेकुठाराः छेदनशस्त्राणिकेवलंनैवान्यात्किंनिस्कृत

नारीपीनपयोधरोरुयुगुलंस्वप्नेपिनालिंगितंमातुः केवलमेवयौवनवन
च्छेदे कुठारावयम् ११ भोगानभुक्तावयमेव भुक्तास्तपोनतप्तंवयमेवतप्ताः
कालोनयातोवयमेवयातास्तृष्णानजीर्णावयमेवजीर्णाः १२ मितिभावः ११ भोग

दयस्तुनैवास्मास्तैः प्रासंनिधनंलघु तृष्णाजीर्णानमे हंतजीर्णः कृष्णां कथं भजे १ भोगाः स्रगादयोनै
वभुक्ताः किंतुतैस्तदभिलाषैर्वयमेवभुक्ताः कालोनयातोवयमेवयाताः यस्मिन्कालेयत्कर्मकर्त्तुमुचितं

तत्कर्मविहीनोयातः गतः कालस्तु भगवद्विभूतित्वात् वर्त्तन एव एवं सर्वेभ्यो हन्नीयं तपः कृच्छ्रादि
स्वधर्माचरणं वा ॥१२ क्षमादिसाधनैर्युक्तैस्त्यक्तानगृहसंपदः मुन्युक्तेकर्मणां पाके लुब्धैः कृष्णो
न सेवितः १ गृहेयद्दुनिनं भोजनादिसुखं तत्क्षमयान क्षांतं किंतु रोगादिपरवशेन्न संतोषाद् लंबु

क्षांतं नक्षमया गृहोनितसुखं त्यक्तं नसंतोषतः सोढादुःसहशीतवात तपनाः
क्लेशान्न तसंतपः ध्यानं चिंत महर्निशं नियमितः प्राणैर्न शंभोःपदं तत्तत्कर्मकृ
तं तदेव मुनिभिस्तैस्तैः फलैर्वंचितं १३

ध्यात्यक्तमपिन शीतादयः सोढाः तपनो ऽग्नि
दारिद्र्यभावेन क्लेशान् शास्त्रीयं तु तपः यज्ञाग्न्यादिरूपं तु न तप्तं तत्तत्कर्म ता दृशं तादृशं कर्म कृतं
तत्तत्फलैः तेषां तेषां कर्मणां फलैर्मुनिभिः कर्मोपदेष्टृभिः तज्जन्न एव निश्चितं वंचितं लब्धीकृतमि
त्यर्थः १३

दुर्वर्णं वदनं वाल्पकेशैः शुक्लैः शिरोंकितम् गात्रं तु शिथिलं सर्वं तृष्णा तारुण्यमेत्यहो १ जरया
ग्रस्त देहस्य शिथिलांघ्रिकराक्रिया शिथिलं र्धांद्रियं श्रांतं नस्वांतं विषयाध्वनः २ वार्धक्ये पि तृष्णा
धिक्यं भवतीति दर्शयति वलीति वलिभिर्मांसलताभिः आक्रांतं व्याप्तं पलितैः सितकेशैः शिरः

वलिभिर्मुखमाक्रांतं पलितैरंकितं शिरः गात्राणि शिथिलायंते तृष्णैका तरुणा
यते १४ येनैवांबरखंडेन संवीतो निशि चंद्रमाः तेनैव च दिवा भानुरहो दौर्गत्यमेतयोः
१५

अंकितं चिन्हितं गात्राणि करचरणाद्यवयवाः स्वक्रियासु कुंठीभवंति परंतु तृष्णाया एका मु-
ख्या सा तु तरुणायते तारुण्यमिवाचरति १४ महत्सु दुर्गतिं दृष्ट्वा स्वास्मिन्नासां न दूषयेत् इति शिक्षा
हृना सद्भिः पद्ये ऽस्मिन् विमलाशयैः १ अंबरखंडेनाल्पाभ्रेण संवीतो वेष्टितस्तेनैव न वस्त्वंतरेण दिवा
भानुरपि एतयोरपि यदा दौर्गत्यं दैन्यं तदा किं स्वस्मिन्निति भावः १५

गच्छतो वास्तुनः स्वांगे महत्सौख्यं प्रदर्शितम् ॥ स्वेच्छयागमनं तस्य हृत्तापं विदधद्व्रजेत् १ चिर
तरं बहुकालमुषित्वावासं कृत्वा एते प्रसिद्धा विषयाः हि निश्चितं यातारोऽवश्यं ध्रुवं यास्यंति तद्वि
योगे विश्लेषे को भेदोयद्यं न भेदेन जनो भोक्ता स्वयमभूत् विषयान्न त्यजति ननु गमशीलत्वात्स्वयमे

अवश्यं यातारश्चिरतरमुषित्वापि विषया वियोगे को भेदस्त्यजति न जनो यत्स्वय
मभूत् व्रजंतः स्वातंत्र्यादतुलपरितापाय मनसः स्वयं त्यक्ता ह्येते शमसुखमनंतं
विदधति १६

वयास्यंति को लाभस्तत्यागे इत्याशंक्य स्वयं त्यागे सुखं स्वेच्छागमनेन
दुःखं च दर्शयति स्वेच्छाव्रजंतो विषया मनसः परितः सर्वतस्तापाय भवंति स्वयं त्यक्ताः संतः शमं शां
तं सुखं अत एवानंतमपरिच्छिन्नं विदधति कुर्वंति १६ ७ ७ ७

विवेकेति तृषा तृष्णाशमे उपशमेसति शाम्यति उपशमं गच्छति कसतिविवेकव्याकोशेविका
शेसतिसापरिणतिः तृष्णापरिणामः तुंगे परिष्वंगे आश्लेषे सति प्रसरतियुक्तोऽयमर्थः अ-
परापिया विलासिनी भवति सातुंगे परिष्वंगे सनितरां प्रसरति नतु व्याप्तिं भजेत लब्धावकाश

तृष्णाधिकारमाह विवेकव्याकोशेविदधतिशमेशाम्यतितृषा परिष्वंगेतुंगे
प्रसरतितरांसापरिणतिः जराजीर्णैश्वर्यग्रसनगहनाक्षेपकृपणस्तृषापात्रं
यस्यां भवति मरुतामप्यधिपतिः १७

त्वात् तथा सातृष्णापि मरुतां देवानामप्यधिप
तिःइंद्रः यस्यां तृष्णायां तृषापात्रं भवति तुंगेपरिष्वंगे छेत्तुमशक्तोभवति इत्यर्थः मनुजानांतुकाकथा
किंविशिष्टोमरुतामधिपतिः जराजीर्णैश्वर्यग्रसनगहनाक्षेपकृपणः जराजीर्णएश्वर्यंतस्यग्रसनेन
यद्गहनं तस्यआक्षेपे कृपणः विध्वंसेअसमर्थः अतःकारणात् तृष्णागरीयसी १७

कृशेति श्वा कुक्कुरः शुनिमन्वेति किंविशिष्टः श्वा कृशो दुर्बलः काणः एकदृक् खंजो भग्नपादः श्रवणरहितः छिन्नकर्णः पुच्छविकलो लांगूलरहितः व्रणी पिटकव्याप्तः पूतिक्लिन्नः पूयरं धितः पुनः किंभूतः श्वा कृमिकुलशतैरावृततनुः पुनः किंभूतः श्वा क्षुधा क्षामः पुनः किंभूतः

मदनविडंबनमाह कृशःकाणःखंजःश्रवणरहितःपुच्छविकलोव्रणीपू
तिक्लिन्नःकृमिकुशलतैरावृततनुः क्षुधाक्षामोजीर्णःपिठरजकपालार्पि
तगलःशुनीमन्वेतिश्वाहतमपिचहंत्येवमदनः १८

श्वा जीर्णः जरसाक्रांतः पुनः किंभूतः पिठरजकपालार्पितगलः करंडमुंडसमर्पितमुखः एवंविधोमन्तुकामोपिश्वा शुनीमन्वेति तदपि मदनः एवनिश्चयेन हतमपि हंति १८ ७ ७ ७

भिक्षेति हाहा इति खेदे विषयास्तथापि न परित्यजंति कीदृक् समीपं न मुंचति तथापीति किं
भिक्षाशनं तदपि नीरसं रसरहितं तदप्येकवारं चान्यच्छय्या च भूः अन्यच्च परिजनो निजदेहमात्रं
चान्यत् वस्त्रं जीर्णशतखंडमपि मलीनकंथा तथापि विषयादुराशया विषोपमा यांति प्राणि-

विषयानां अधिकारमाह भिक्षाशनं तदपि नीरसमेकवारं शय्या च भूः परि
जनो निजदेहमात्रम् वस्त्रं च जीर्णशतखंडमलीनकंथा हाहा तथापि विषया
न परित्यजंति १९ रूपतिरस्कारमाह स्तनौ मांसग्रंथी कनककलशावित्युप
मितौ मुखं श्लेषागारं तदपि च शशांकेन तुलितम्

नाम् १९ स्तनाविति अहो
इति दुःखे निंद्यं रूपं कविजनविशेषैर्गुरु कृतं कथं निंद्यं स्तनौ मांसग्रंथी पर मित्युपमितौ उप

मानितौ इति किं कनककलशौ वान्यत् मुखं श्लेष्मागारं तदपि च शशांकेन तुलितं चंद्रमसा समानं कृतं जघनं स्रवन्मूत्रक्लिन्नं तथापि करिवर स्पर्द्धि गजेंद्र शुंडादंडेन स्पर्द्धाकारकं रूपं यस्येति स्वरूपं परं सुकविना व्यासेन वर्णितम् २० अजानन्निति अहह इति खेदे मोह महिमा

स्रवन्मूत्रक्लिन्नं करिवरकरस्पर्द्धिजघनमहो निंद्यं रूपं कविजनविशेषैर्गुरु कृतम् २० अजानन्माहात्म्यं पततु शलभो दीपदहने स मीनोप्यज्ञानाद्बडिश युतमश्नातु पिशितम्

गहनो वर्तते यत्तु शलभः पतंगः दीपशिखायां पततु शलभः किं कुर्वन्माहात्म्यं अजानन्स मीनो मत्स्यः अज्ञाना न्मौढ्यात् बडिश युतं पिशितं मांसं अश्नातु भक्षतु इह अस्मिन्संसारे एते वयं विजानंतोपि कामान्न मुंचामः कथंभूतान्

कामान् विपज्जालंजटिलान् विपदां जालोविपज्जालः तेनजटिलास्तान् अतएव मोह म-
हिमागरीयान् २२ विशामितिवयं दुर्ज्जनानां पिशुनानाम विनयमनुमंतुं अंगीकर्तुंनो
त्सहे नोत्साहं कूर्महे कथंभूतानां दुर्ज्जनानां नवधन मधु पान भ्रांतसर्वेंद्रियाणां नवंनवी

थिजानंतोप्येते वयमिह विपज्जालजटिलान्न मुंचामः कामानहहग
हनो मोहमहिमा २२ अथदुर्जनमुद्दिश्याह विशमलमशनायस्वा
दुपानायतोयंशयनमवनिपृष्ठेवल्कलेवाससीत्व ७ ७

नो पार्ज्जितं धनं नवधनं तदेव मधु पानं मदिरापानं तेन मधु पानेन भ्रांतानि सर्वाणीं द्रियाणि
येषांतेनवधनमधुपानभ्रांतसर्वेंद्रियास्तेषां अलमत्यर्थं अशनाय भोजनाय विशंक- म

मलिनीकंदंवान्यत्स्वादुपानायतोयंचान्यदवनिपृष्ठेशयनंचान्यद्वासस्सीवल्कलंचीरम्
२२ ।विपुलेतिपुंसांपुरुषाणांकएषमदज्वरः कसानि कतिपयपुरुषस्वाम्योसातिधन्यैः
कैश्चित्सुरापूर्वंजगज्जनितंजगत्सृष्टंकथंभूतैर्धन्यैर्विपुलहृदयैः वृहत्हृदयैः अपरैः कै

नवधनमधुपानभ्रांतसर्वेंद्रियाणामविनयमनुमंतुंनोत्सहेदुर्जनानाम्
२२ मानिनामुद्दिश्याह विपुलहृदयैर्धन्यैःकैश्चिज्जगज्जनितंपुराविधृत
मपरैर्दत्तंचान्यैर्विजित्यतृणंयथा श्चिदपिविधृतंनिजभुजाभ्यांधारितं अन्यैः
कैश्चिदपिपुरुषैः चान्यद्दत्तंकिंकृत्वाविजित्ययथाशब्द इवार्थेवर्ततेजगत्किमिवतृणमिव
यथातृणमनायासेनदीयतेतथाजगद्विजित्यदत्तंहिनिश्चितंइहास्मिन्जीवलोके अन्येधी

राश्चतुर्दशभुवनानिभुंजते तथास्वल्पस्वाम्येकोयंगर्व्वः २२ त्वमिति हेनरेंद्रत्वंराजाव
र्त्तसेवयमपि उपासितगुरुप्रज्ञाभिमानोन्नतावर्त्तामहेराजेंद्रत्वं विभवैः ख्यातः नः अ
स्माकंयशांसिमहत्त्वानिकवयः कवीश्वरादिक्षुप्रतन्वंतिदशास्वपिदिशास्कविस्तारयंति

इहहिभुवनान्यन्येधीराश्चतुर्दशभुंजतेकतिपयपुरुस्वाम्येपुंसांकएष
मदज्वरः २२ निस्पृहाणामधिकारमाह त्वंराजावयमप्युपासितगुरु
प्रज्ञाभिमानोन्नताःख्यातस्त्वंविभवैर्यशांसिकवयोदिक्षुप्रतन्वंतिनः

हे मानद मानंददातीतिमानदः दोअवखंडनेइतिधातुः हेमानद हेमानखंडन आवयोरु
भयोरपिअंतरंनातिदूरे हेराजेंद्रयदित्वं अस्मासु पराङ्मुखोसि अनादरोऽसित-

दावयमपि एकांततो निस्पृहावर्त्तामहे त्वय्यनादरात्त्वयि विषये अनादराः २४ अभुक्ते-
तिजडा मूर्खाः विषादे कर्त्तव्ये प्रत्युत सन्मुखं मुदं विदधाति कथं क्षितिभुजां राज्ञां तस्याभु

इत्थं मानदनातिदूरमुभयोरप्यावयोरंतरं यद्यस्मास्त्वपराङ्मुखोसि वयमप्येकांततो निःस्पृहाः २४ अभुक्तायां यस्यां क्षणमपि न यातं नृपशतैर्भुवस्तस्या लाभे क इव बहुमानः क्षितिभुजाम् तदंशस्याप्यंशे तदवयवलेशेपि पतयो विषादे कर्त्तव्ये विदधति जडाः प्रत्युत मुदम् २५

वः पृथिव्या लाभे क इव बहु-
मानः यस्यां पृथिव्यां अभुक्तायां सत्यां नृपशतैः नरेंद्रसहस्रैः क्षणमपि न यातं न गतं तदंश
स्याप्यंशे तस्याः पृथिव्या विभागस्यापि विभागे तदवयवलेशे तस्यां गस्यापि लेशेपि पतयः स्वामिनः

मृदिति तान् पुरुषाधमान् धिक् येधुनातेभ्योपिधनकणंवांछंतिकथमयंमृत्पिंडः पृथ्वीनयः सर्वोपिजलरेखयावलयितः सन् नतुअणुः स्वल्पप्रमाणः तुपुनः सएवमृत्पिंडः राज्ञांगणैर्भुज्यते किं कृत्वा संयुगशतैः संग्रामैर्विभागीकृत्य रणशतैः अंगीकृत्यतेक्षुद्रादरिद्राः राजानः

मृत्पिंडोजलरेखयावलयितःसर्वोप्ययंनत्वणुरंगीकृत्यसएवसंयुगशतै
राज्ञांगणैर्भुज्यते तद्दद्युर्ददतेऽथवानांकिमपिक्षुद्रादरिद्राभृशंधिक्धिक्
तान्पुरुषाधमान्धनकणंवांछंतितेभ्योपिये २६ दुर्भगसेवकस्यवाक्यमाह
ननदानविदानगायना नपरद्रोहनिबद्धबुद्धयः

भृशमत्यर्थंकिमपिनदद्युः अथवानददतेनानेवपुरुषान्धिक् धिक् येतेभ्योपिवांछांकुर्वंति २६ नेतिनामेतिसंबोधने नृपसद्मनि

वयंकेवयंनराः नृत्यकृत्यनिविष्टाः उत्तीर्णाः नगायनानपरद्रोहानिबद्धबुद्धयः परद्रोहेनिबद्धा
बुद्धयोयेषांतेपरद्रोहानिबद्धबुद्धयः वयंयोषितोपिनकिंयोषितः कुचभारानमिताः कुचभारेणा
संपंताद्भावेननमिताः एवंविधा अपिन २७ पुरेतिपुरापूर्वं उपशमवतांविद्वत्तावैदुष्यंक्लेशहत

नृपसद्मनिनामकेवलंकुचभारानमितानयोषितः २७ पुराविद्वत्तासीदुपशम
वतांक्लेशहतयेगताकालेनासौविषयसुखसिद्धौविषयिणां इदानींतुप्रेक्ष्य
क्षितितलभुजःशास्त्रविमुखानहोकष्टंसापिप्रतिदिनमधोधःप्रविशति २८

येसंसारानिवारणायासीत् असौविद्वत्ताकालेनगताविषयिणांविषयसुखसिद्धौगताअहोइतिखेदे
व.ष्टंविलोक्यइदानींसापिविद्वत्ताप्रतिदिनंदिनंप्रतिअधोधः प्रविशतिकिंकृत्वाशास्त्रविमुखान्क्षि-
तितलभुजःप्रेक्ष्यनिरीक्ष्य २८

सजेति कोपि पुरुष आसीत् यस्य पुरुषस्य कपालमुच्चैर्यथा भवति मदनरिपोर्महेशस्य मूर्ध्नि
मस्तके अलंकारविषये विनिहितं कथंभूतं कपालं उज्ज्वलं अधुना इदानीं कैश्चित् नमद्भिः नृ-

साहंकारं पुरुषमुद्दिश्याह सजातः कोप्यासीन्मदनरिपुणा मूर्ध्नि
धवलं कपालं यस्योच्चैर्विनिहितमलंकारविषये नृभिः प्राणत्राण
प्रवणमतिभिः कैश्चिदधुनानमद्भिः कः पुंसामयमतुलदर्पज्वरभरः २९

भिः पुंसां पुरुषाणां को ऽयं अतुलदर्पज्वर भरः कथंभूतैर्नृभिः प्राणत्राणप्रवणमतिभिः
प्राणस्य त्राणं तत्र प्रवणा मतिर्येषां ते प्राणत्राणप्रवणमतयस्तैः २९ ७ ७

यतिः राजानंप्रतिवदति अर्थानामिति हेराजन् त्वमर्थानामीशिषेत्वं समर्थोभवासिवयमपिगिरां
वाणीनामीश्महे समर्थाभवामः चान्यत्त्वंयावदित्थं अमुनाप्रकारेणचश्शूरोसि अस्माकमपिवादिदर्पज्व

अर्थानामीशिषेत्वंवयमपिचगिरामीश्महे यावदित्थंशूररस्त्वंवादिदर्पज्वरशामन
विधावक्षयंपाटवंनः सेवंतेत्वांधनाढ्यामतिमलहतयेमामपिश्रोतुकामो मय्य
प्यास्थानचेत्तत्त्वाथिममसुतरा मेषराजन्नातोस्मि ३० रशामनविधौवादिनांदर्पः अहं-
कारस्तस्यज्वरस्तस्यशमनविधौ अक्षयंनिश्चलंपाटवंवर्तने हेराजन् त्वांबुधाः सेवंतेमामपिश्रो
तुकामाः श्रोतारः सेवंते किमर्थं मतिमलहतये बुद्धिकालुष्यनाशाय अधुनामयितेतव आस्थानैव
चेत्तर्हि ममापित्वयिस्रुतरां आस्थानास्ति हेराजन् एषः अहंगतोस्मि ३० ॐ ॐ

यदेति अहंयदायास्मिन् प्रस्तावेमदांधःद्विपइवहस्तीवसमभवंकिंचिज्ज्ञः किंचिज्जानामिकिं
चिज्ज्ञः यत्तदोर्नित्यः संबंधः तदाममभनः इतिअवलिप्तमभवत् इतीतिकिंअहंसर्वज्ञोस्मि
यदायास्मिन्प्रस्तावेबुधजनसकाशात्पंडितवर्गात्किंचित्अवगतंज्ञातंतदाइतिअनेनप्रकारे

यदाकिंचिज्ज्ञोहंद्विपइवमदांधःसमभवंतदासर्वज्ञोस्मीत्यभवदवलि
प्तंममममनः यदाकिंचित्किंचित्बुधजनसकाशादवगतंतदामूर्खोस्मी
तिज्वरइवमदोमेव्यपगतः २१ गमेममममदोव्यपगतोदूरीभूतः इतीतिकिम्
अहंमूर्खोस्मि इतिमदः कइवज्वरइवयथाकस्यापिज्वरोयातितथामेमम अहंकारोयातः

२१ श्रीरामचंद्रायनमः श्रीगोपालकृष्णायनमः ७

अतीति हेबाले लटभ ललनाभोगसुभगः कालो ऽतिक्रांतः अतिक्रामः संपूर्णीकृतः
लटभाः आप्तलावण्याया ललनास्तासां भोगेन सुभगो मनोज्ञः लटभ ललनाभोगसुभग इ
हास्मिन् मर्त्यलोके संसारसरणौ सुचिरं भ्रमंतः श्रांतास्म इदानीं स्वःसिंधोः स्वर्गगायास्तट

निर्ममतास्वरूपमाह अतिक्रांतः कालो लटभललनाभोगसुभगो भ्रमं
तः श्रांताः स्मः सुचिरमिह संसारसरणौ इदानीं स्वःसिंधोस्तटभुवि समा
क्रंदन गिरः सतारैः फूत्कारैः शिवशिव शिवेति प्रनन्नुमः ३२ भुवि कच्छस्थली

षु शिवशिव शिवेति प्रनन्नुमः विस्तारयामः कथंभूता वयं सतारैः फूत्कारैः समाक्रंदनगिरः
रे बाले त्वं कासि नवसन्मुखं न विलोकयामः ३२ ६ ६ ६

मानेति स्रुधियांपुरुषाणांकेवलमेतदेवयुक्तंयत् जन्हुकन्यापथःपूतग्रावागिरीद्रकंदरदरी
कुंजेनिवासः क्वचित्जन्हुकन्यायाः गंगायाः पयसापूताः पवित्रायेग्रावाणः तेषामसौगिरींद्रः
पर्वतः तस्यकंदरस्याविवरस्ययादरीगुहातस्यानिकुंजःतास्मिन्तत्रनिवासोवरंक्वसतिमानेम्ला

मानेम्लायिनिखंडितेचवसुनिव्यर्थप्रयातेर्थिनिक्षीणेबंधुजनेगतेपरिजने
नष्टेशनैर्यौवने युक्तंकेवलमेतदेवसुधियांयज्जन्हुकन्यापयःपूतग्रावगि
रींद्रकंदरदरीकुंजेनिवासःक्वचित् २२ यिनिचान्यद्वसुनिखंडितेसतिचान्यदर्थि-
नियाचकेव्यर्थप्रयातेसतिचान्यत्क्वसतिक्षीणेबंधुजनेसतिपुनः क्वसतियौवनेनष्टेसतितदाव
नवासएवरुचिरः २२ २२ ७ ७ ७ ७

परेषामिति हाइतिखेदेत्वंहृदयंबहुप्रसादंकिंनेतुंगृहीतुंविशासिकिं कृत्वापरेषांचेतांसिप्रतिदिव
संआराध्यकिंप्रसादंक्लेशकलितंकष्टमालिनंहेहृदयत्वयिअंतर्मध्येप्रसन्नेसतिअभिलषितंवांछितं
तेनत्वनपुष्यतिकिंत्वयिस्वयमुदितचिंतामणिगुणेकिंविमुक्तःसंकल्पः २४ स्रक्चंदनवनितादिभोगेरो

परेषांचेतांसिप्रतिदिवसमाराध्यबहुधाप्रसादंकिंनेतुंविशासिहृदयेक्लेशकलितं
प्रसन्नेत्वय्यंतःस्वयमुदितचिंतामणिगुणेविमुक्तःसंकल्पःकिमभिलषितंपुष्यति
नते २४ अथभोगपद्धतिः भोगेरोगभयंकुलेच्युतिभयंवित्तेनृपालाद्भयंमौनेदैन्यभयं
बलेरिपुभयंरूपेजरायाभयम् गात्भयंभीतिःस्रक्चंदनादिशीतलेनवातोत्पत्तिर्भवतिस्त्रीभो
गेनबलहानिर्भवति कुलेच्युतिभयंदोषःकस्यकुलेनास्तीतिन्यायेनबहुकुलंयत्रतदादोषोभवत्येवदोषेण
पतितिच्युतंभवति अथवामरणेनकुलक्षयोभवति वित्तेनृपालात्राज्ञःसकाशाद्भयंभवतिमौनेमौनव

स्यां अथवा नकिंचिद्ददाति न याचति तस्य को वा ददाति अतः दैन्यं भवति बले अतिबलिष्ठे रिपुभयं भवति
रूपे सौंदर्ये जरायाः वार्द्धक्येन विरूपता जायते शास्त्रे शास्त्रपाठने वादिनां भयं पुण्ये सद्गुणे खलभयं
विपरीतं दोषारोपणं करोति काये शरीरे मृत्युभयं एवं सर्ववस्तुजातं भुवि भयान्वितं वर्त्तते अतो वैराग्यमे
वाभयं सर्वपदार्थेषु वैराग्यवान् पुरुषः न यान्यति विरोधं नैव करोति सर्वं भवीतरागः ३५ अमीषामि

शास्त्रे वादभयं गुणे खलभयं काये कृतांताद्भयं सर्वं वस्तु भयान्वितं भुवि नृणां वैराग्यमे
वाभयं ३५ अमीषां प्राणानां तुलितबिसिनीपत्रपयसां कृते किन्नास्माभिर्विगलितवि
वेकैर्व्यवसितम्

ति अस्माभिरमीषां प्राणानां कृते किं न व्यवसितं उद्यमितं कथंभूतैः अस्माभिर्वि
गलितविवेकैः विगलितो भ्रष्टो विवेको येषां तैर्विवेकरहितैः यदाढ्यानामग्रे धनवतां पुरः वीतव्रीडं-

गतलज्जैरस्माभिः निजगुणकथापातकमपिकृतं निजगुणानांकथयापातकं निजगुणकथाप
तकं किंभूतानां आस्यानांद्रविणमदनिःशंकमनसांद्रविणमदेनधनमदेननिःशंकं मनो
येषांतेषां ३६ भ्रातइति तस्मैकालायनमः अहोइत्याश्चर्येभोभ्रातर्महान्कष्टं येलोस्य

यदास्यानामग्रेद्रविणमदनिःशंकमनसांकृतंवीतव्रीडैर्निजगुणकथापातक
मपि ३६ भ्रातःकष्टमहोमहान्सनृपतिःसामंतचक्रंचतत्पार्श्वेतस्यचसापिरा
जपरिषत्ताश्चंद्रबिंबाननाः तां किंकष्टंसएवमहान्नृपतिःचान्यत्सामंतचक्रंचान्यत्तस्य
पार्श्वेसापिराजपरिषत्सापिराजसभाचान्यत्ताश्चंद्रबिंबाननानार्य्यः चान्यत्सराजपुत्रनिवहः नृ
पकुमारसमूहः कथंभूतोराजपुत्रनिवहउद्रिक्तः सदर्पः चान्यत्तेबंदिनः भद्राश्चान्यत्ताः

कथायस्यवशादेतत्सर्वं पूर्वोक्तं स्मृतिपदमगात्कथाशेषं जगामकालायतस्मैनमः यतः सर्वं
क्षीयते परंतुकालोनक्षीयते ३७ वयमिति येभ्यः समानवयोभ्यः समंजाताः खलुनिश्चि
तमृतोचिरपरिगताएव मृता एवयैः समंवृद्धास्तेपिस्मृतिविषयतां गमिताः स्मृतेर्विषयता-

उद्रिक्तःसचराजपुत्रनिवहस्तेबंदिनस्ताःकथाःसर्वंयस्यवशाद्गात्
स्मृतिपदंकालायतस्मैनमः ३७ पुनःकालमुद्दिश्याह वयंयेभ्योजाता-
श्चिरपरिगताएवखलुतेसमंयैःसंवृद्धास्मृतिविषयतांतेपिगमिताः

स्मृतिविषयतातां स्मारिताः संतश्चेतोगीनरमायांतीत्यर्थः इदानीं एतेवयंस्मः सावरोधं
किंवयःसिकतिलनदीतीरतरूभिः तुल्यावस्थांगताः सिकतिलावालुकाधिकानदीसिकति

लनदीतस्याः तीरतरवः शीघ्रपतनशीलाभवंतीत्यर्थः याद्दशास्तेतरवस्ताद्दक् अवस्थां
वयंप्राप्ताः स्मकस्मात् प्रतिदिवसंदिवसंप्रति आसन्नपतनात् मरणात् एतावतासंसार
स्यावस्थाईद्दशीवर्त्तते ३८ यत्रेति कालोमृत्युः काल्यासहकालरात्र्यासहप्राणसारैः कृ

इदानीमेतेस्मप्रतिदिवसमासन्नपतनाद्वृतास्तुल्यावस्थासिकतिलनदी
तीरतरुभिः ३८ यत्रानेकः क्वचिदपिगृहेतत्रतिष्ठत्यथैकोयत्राप्येकस्त
दनुबहवस्तत्रचांतेनचैकः

तकाक्षशकृष्कैः क्रीडतिक्रीडितुमारभते कथंभूतः का
लः बहुकलः बह्वीकलायस्यासौ बहुकलः किंकुर्वन् इमौ द्वौरजनिदिवसौ इत्थमनेन-
प्रकारेणअक्षयोर्विषयपाशकावेवदोलयन् प्रक्षिपन् उक्तोऽयमर्थः अन्योपियो द्यूत

कृतक्रीडांकुरुते तस्याक्षौपाशकौविलोकाते अत्र कालः क्रीडकः अत्ररजनिदिवसावेवपा
शकौ इत्थंकथयन्न क्वचिदपिगृहे अनेकः एकस्तत्रातिष्ठति अपिपुनः यत्र एकस्तत्र बहवः यत्र
बहवस्तत्र एकोपिनकालक्रीडायाइत्थंस्वभावः ३९ तपेतिजनेलोकेनाविघ्नः वयंकिंकुर्म्मः कि

इत्थंचेमौरजनिदिवसौदोलयन्वापिवाक्षौकालः काल्यासहबहुकलः क्रीड
तिप्राणसारैः ३९ तपस्यंतः संतः किमधिनिवसामः स्मरनदीगुणोदर्कान्
दारानुतपरिचरामः सविनयम्

मिति संशयेस्मरनदीं गंगांनिवसामः आश्रमंकु
र्म्मः किंवयंतपस्यंतः संतः तपः कुर्वंतः संतउत अथवा दारान् कलत्राणिपरिचर्य्यांकुर्म्मः
कथंभूतान् दारान् गुणोदर्कान् गुणोत्कटान् उत अथवाशास्त्रौघान्निवामः शृणुमः किंशा

स्त्रौघान् द्रुतविविध काव्यामृत रसान् द्रुतः स्त्रुतः विविधामृतरसो येषु तान् वयं न विद्मः अस्माकं संशयो वर्त्तने एतेषु पदार्थेषु किं कुर्म्मः यो गुणाधिक स्तं सेवयामः ४० गंगेति किमि

पिबामः शास्त्रौघानुद्रुत विविधकाव्यामृतरसान्न विद्मः किं कुर्मः कतिपयानि
मेषायुषि जने ४० गंगातीरे हिमगिरिशिलाबद्धपद्मासनस्य ब्रह्मध्यानाभ्य
सनाविधिना योगनिद्रां गतस्य

ति संभावनायाम् ममतैः स्फदिवसैर्भाव्यं यत्र
दिवसेषु जरद्ध हरिणाः प्रौढमृगा निर्विशंकाः संतः भृंगकंडूविनोदं भृंगघर्षणलीलां सं-
प्राप्स्यंते कथंभूतस्य मम हिमगिरिशिलायां बद्धं पद्मासनं येन तस्य गंगातीरे पुनः किं भूत
स्य मम योगनिद्रां गतस्य योगस्य निद्रा योगनिद्रा तां गतः प्राप्तः तस्य केन ब्रह्मध्यानाभ्यस-

नविधिनाब्रह्मध्यानस्याभ्यसनंब्रह्मध्यानाभ्यसनंतस्ययोविधिः ब्रह्मध्यानाभ्यसनविधि
स्तेन एवंविधेननिर्मलभावेनकरसाध्यसिद्धासिद्धिः ४१ स्फुरदितिवयंशिवशिवशिवेत्या
र्तवचसाकदास्यामः किंविशिष्टावयंभवाभोगोद्विग्नाभवस्यसंसारस्याभोगस्तेनोद्विग्नाः

किंतैर्भाव्यंममसुदिवसैर्यत्रतेनिर्विशंकाः संप्राप्स्यंतेजरठहरिणाःशृंग
कंडूविनोदम् ४१ स्फुरत्स्फारज्योत्स्नाधवलिततलेक्वापिपुलिनेसुखासीनाः
शांतेध्वनिषुरजनीषुद्युसरितः किंभूतेनवचसाआनंदोद्भूतबहुलवाष्पप्लुतदृशाआनं-
देनोद्भूतानिबहुलानियानिबाष्पाणितैःप्लुतेदृशौयस्मिन्तद्वचस्तेन किंभूतावयंद्युसरितोगंगा
याक्वापिनिर्विजनेपुलिनेसुखासीनाः कासुरजनीषु किंभूतासुरजनीषुशांतध्वनिषुउप-

शांतशब्दास्क एवंविधावासराभाग्यहीनानांनभवेयुः ४२ महादेवेति देवोमहादेवोनान्यःसरि
दपितद्यापिस्करसरित्स्करनदीअगारंगृहंगुहाएववसनमपिवस्त्रमपिताएवहारितोदिशः

भवाभोगोद्विग्नाः शिवशिवशिवेत्यार्तवचसाकदास्यामानंदोद्भतबहु
लबाष्पप्लुतदृशा ४२ महादेवोदेवःसरिदपिचसैवास्करसरित्गुहाएवा
गारंवसनमपिताएवहरितःस्कहह्याकालोयंव्रतमिदमदैन्यव्रतमिदंकि
यद्वावक्ष्यामोवटविटपएवास्कदयिता ४२ छ छ

अथवास्कहान्मित्रमयंकालः इदमदैन्यव्रतं इदंव्रतंकियद्वक्ष्यामः दयिताकलत्रंवटविट
प एवास्क ४२ श्रीगोपालकृष्णायनमः श्रीरामचंद्रायनमः

शिरइति शार्वंमहेशशिरः स्वर्गादधोवर्त्तनेपततिशिरस्तः महेश्वरमस्तकात् अधः क्षितिधरं
जानाहिउत्तुंगाद्गिरींद्रात् अवनिमधोजानीहि अवनेश्चापिजलधिंसमुद्रं अधोजानीहि स्तोकं
गंगेयंपदं अधोधः उपगता अथवाविवेकभ्रष्टानांप्राणिनांविनिपातः शतमुखोभवति ४४

शिरःशार्वंस्वर्गात्पशुपतिशिरस्तःक्षितिधरंमहीध्रादुत्तुंगादवनिमवनेश्चापि
जलधिम् अधोगंगासेयंपदमुपगतास्तोकमथवाविवेकभ्रष्टानांभवतिवि
निपातःशतमुखः ४४ आशानाममनदीमनोरथजलातृष्णातरंगाकुलाराग
ग्राहवतीवितर्कविहगाधैर्यद्रुमध्वंसिनी

आशेति नामेति संबोधने आशानदी
आस्तिकिं आशानदीमनोरथाएवजलानियस्यांसापुनः किंभूता तृष्णा तरंगाकुला पुनः किं

आशानदीरागग्राहवतीस्नेहग्राहयुक्ता अन्यापियानदीयाहजलचरजीववती भवति पुनः किं आशानदीवितर्कविहगावितर्कोविचारस्त एवविहगाःपक्षिणोयस्यां सानद्यामपि विहंगाभवंति अस्यामपितथैव पुनः किं आशानदीमोहावर्त्तसुदुस्तरामोहस्यावर्त्तोमोहावर्त्तस्तेनसुदुस्तरा अन्यापिनदी आवर्त्तैः दुस्तराभवति पुनः किं आशानदीअतिगहना अ

मोहावर्त्तसुदुस्तरातिगहनाप्रोत्तुंगचिंतातटी तस्याः पारगताविशुद्धमनसो नंदंतियोगीश्वराः ४५

तीवगहनं यस्यां अन्यापि नदी अतिगहनापुनःकिंभूता आशानदीधैर्यद्रुमध्वंसिनीधैर्यद्रुमस्यध्वंसोऽस्यास्तीतिधैर्यद्रुमध्वंसिनी अन्यापिनदीद्रुमध्वंसिनी भवतिपुनःकिं प्रोत्तुंगचिंताएवतटोयस्याः सा अन्यापिनदीतटिनीप्रोच्यते तस्यानद्याः पारंग

तायोगीश्वरानंदंति सर्वोत्कर्षेण वर्तंते किंभूताः योगीश्वराः विशुद्धमनसो निर्मलमानसाः ४५
आसंसारमिति हे तात तादृक्कोपि पुमान् अस्माकं नयनपदवीं नेत्रगोचरं वाथ वा श्रोत्रवर्त्म
श्रोत्रमार्गं नागतः योयं क्षीबस्यांतःकरणकरिणः संयमालानलीलां धत्ते किंभूतोयं विषयकरि

आसंसारं त्रिभुवनमिदं चिन्वतां तात तादृक् नैवास्माकं नयनपदवीं श्रोत्रवर्त्मा
गतो वा योयं धत्ते विषयकरिणीगाढगूढाभिमानः क्षीबस्यांतःकरणकरिणः
संयमालानलीलाम् ४६

णीगाढगूढाभिमानः विषय एव करिणी हस्तिनी तस्यां गा
ढगूढ अत्यंतं आरूढो अभिमानो यस्य किंभूतानामस्माकं आसंसारं यावत् इदं त्रिभुवनं चि-
न्वतां संचयतां चर्दयतां यो जितेंद्रियः सोऽखिलः ४६ ७ ७ ७

येवर्द्धेनइति अर्हंतेषांवासराणांअंतः स्फुरित हासितंध्यानच्छेदे स्मरेयंचिंतयामियेवासरा
धनपतिपुरोधनाख्यानांपुरस्तात्प्रार्थनादुःखेनदीर्घावर्तंतेतेप्रार्थनादुःख दीर्घाः चान्ययेवा
सराः विषयाक्षेपपर्यस्ता बुद्धिर्यस्य सविषयाक्षेपपर्यस्तबुद्धिस्तस्य किंभूतोहंशिखरिकुह

सांप्रतंनिर्वेदतायाःस्वरूपमाह येवर्द्धेनेधनपति पुरःप्रार्थनादुःखभा
जोयेचाल्पत्वंदधतिविषयाक्षेपपर्यस्तबुद्धेः तेषामंतःस्फुरितहसितंवास
राणांस्मरेयंध्यानच्छेदेशिखरिकुहरग्रावशय्यानिषण्णः ४७

रेया ग्रावशय्या
तस्यांनिषण्णः वाशिखरि कुहरस्य पर्वतविवरस्य याग्रावशय्यातत्रनिषण्णः निविष्टः ४७

विद्यानेति अहो अयं कालो ऽस्माभिः परपिंडे लोलुपतया काकैरिव प्रेरितः परपिंडस्य परग्रा
सस्य लोलुपता तया कथमस्माभिर्विद्यानाधिगता न पठिता किंभूता विद्या कलंकरहिता दो
षरहिता इत्यर्थः चान्यद्वित्तं नोपार्ज्जितं अपि पुनः समाहितेन मनसा निश्चलचित्तेन पित्रोर्मातापि

विद्यानाधिगताकलंकरहिता वित्तं च नोपार्ज्जितं शुश्रूषापि समाहितेन मन
सा पित्रोर्न संपादिता आलोलायतलोचना युवतयः स्वप्नेपि नालिंगिताः का
लोयं परपिंडलोलुपतया काकैरिव प्रेरितः ४८

न कयोः शुश्रूषापि न संपादिता न
कृता चान्यत्स्वप्नेपि युवतयो नालिंगिताः किंभूता युवतयः आलोलायतलोचनाः आ समंताद्भावेन
लोलानि चपलानि आयतानि दीर्घाणि लोचनानि यासां ताः तस्मात्कारणात् मुधैव जन्म गमितम् ४८

विस्तीर्णइतिवयंपुण्येपवित्रेऽरण्येकदाश्रियामोनेष्यामः कैः समंपरिणतिशरच्चंद्रकिरणैःस
मंपरिणतश्चःपरिणामंप्राप्तायेशरत्कालीनाः चंद्रकिरणाः परिणतिशरच्चंद्रकिरणास्तैः कसति
सर्वस्वेसर्वधनेविस्तीर्णेसतिकिंभूतावयंतरुणकरुणापूर्णहृदयाः तरुणकरुणयापूर्णंहृदयं

विस्तीर्णेसर्वस्वेतरुणकरुणापूर्णहृदयाःस्मरंतःसंसारेविगुणपरिणामाव
धिगतीः वयंपुण्यारण्येपरिणतिशरच्चंद्रकिरणैस्त्रियामांनेष्यामोहरच्चरण
चित्तैकशरणाः ८९

येषांतेतरुणकरुणापूर्णहृदयावयंकिंकुर्वंतः संसारेविगुणपरि
णामावधिगतीः स्मरंतः विगुणपरिणामावधयोगतयः विगुणपरिणामावधिगतयस्ताःपुनः
किंभूतावयंहरच्चरणचित्तैकशरणाः हरच्चरणावेवचित्तस्यएकंशरणंयेषांतेवयम् ८९ ७

वयमिति हे राजेंद्र इहास्मिन्संसारे वल्कलैः कृत्वा परितुष्टाः चान्यत्त्वं च लक्ष्म्या परितुष्टः अ
त एतावता संतोषस्य तत्त्वमेक एव इहास्मिन्नर्थे परितोषः सम एव किंभूतः परितोषः निर्विशेषा
वशेषः निर्विशेष एव अवशेषो ऽवसानं यस्य स निर्विशेषावशेषः विशेषश्चायं तु पुनः स दरि

वयमिह परितुष्टा वल्कलैस्त्वं च लक्ष्म्या सम इह परितोषो निर्विशेषावशे
षः स तु भवति दरिद्रो यस्य तृष्णा विशाला मनसि च परितुष्टे कोऽर्थवान् को
दरिद्रः ५०

द्रो भवति यस्य पुरुषस्य विशाला विस्तीर्णा तृष्णा अनंततृष्णस्य पुंसः द
रिद्रं कापि न याति त्यागमः तु पुनः मनसि परितुष्टे साति कोऽर्थवान् को दरिद्रः आपि तु न कोपि
५० श्रीरामाय नमः श्रीकृष्णाय नमः श्रीशांतदांताय नमः ७

यदेति तदहंनजानेएषाकस्यतपसःपरिणातिः परिणामोवर्ततेएषाकापरिणातिःयदेतत्
स्वाच्छंद्यंविहरणंअन्यच्चाकार्पण्यंअशनंमबलंभोजनंअन्यच्चसहायैःसंवासः परिकरैः
सहनिवासः उपशमैकव्रतफलंउपशमरसोल्लासितंश्रुतंशास्त्रंबाहिरपिबाह्यप्रदेशोपिम

यदेतत्स्वाच्छंद्यंविहरणमकार्पण्यमशनंसहायैःसंवासःश्रुतमुपशमैक
व्रतफलम् मनोमंदस्पंदंबहिरपिचिरस्यापिविमृशन्नजानेकस्यैषापरि
णतिरुदारस्यतपसः ५१

नोमंदस्पंदंकल्पनारहितं अहंकिंकुर्वन् चिरस्य
चिररात्रायविमृशन् विमृशतांकुर्वन् चिरकालंविचिंतयन्नित्यर्थः ५१ ७ ७

पाणिरितिधन्यास्तुतेएवयेकर्मनिर्मूलयंतिकिंभूताःधन्याःसंन्यस्तदैन्यव्यतिकरनिकराःसंन्य
स्तोनिराकृतःदैन्यव्यतिकरस्यनिकरोयैस्तेपुनःकिंभूतास्तेस्वात्मसंतोषिण स्वात्मन्येवसंतोषो
येषांतेअन्यच्चयेषांपुरुषाणांनिःसंगतांगीकरणपरिणतिःनिःसंगतायाःअंगीकरणंनिःसंगतां
गीकरणंतस्यपरिणतिर्निःसंगतांगीकरणपरिणतिःयेषांपुरुषाणांपात्रंभोजनभांडंपाणिःहस्तःप

पाणिःपात्रंपवित्रंभ्रमणपरिगतंभैक्षमक्षय्यमन्नंविस्तीर्णंवस्त्रमाशासुदश
कममलंतल्पमस्वल्पमुर्वी येषांनिःसंगतांगीकरणपरिणतिःस्वात्मसंतोषि
णस्तेधन्याःसंन्यस्तदैन्यव्यतिकरनिकराःकर्मनिर्मूलयंति ५२

वित्रंभ्रमणपरिगतंभै
क्ष्यंअक्षय्यमव्ययंअन्नंअधं वस्त्रं विस्तीर्णं आशादशकं अमलं निर्मलं अस्वल्पं विस्तीर्णंशय्या
उर्वीपृथ्वीएवंविधरूपेणयेसंसारपारंगच्छंतितेतएवधन्याः ५२

हे सरवे जगति रसायां विदुषः पंडितस्य तपसः अन्यच्चान्यत् श्रेयः कल्याणं न कथं स्वामी अधिप

तिः दुराराध्यः क्षितिभुजो राजानः तुरगचलचित्ताः तुरंगवच्चलचेतसः तु पुनः वयं स्थूलेच्छाः चान्य

न्महति पदे मुक्तिलक्षणे बद्धमनसः जरा देहं हरति मृत्युरिदं सकलं जीवितं हरति तत्तस्तपसा

दुराराध्यः स्वामी तुरगचलचित्ताः क्षितिभुजो वयं तु स्थूलेच्छा महति च पदे बद्ध-

मनसः जरा देहं मृत्युर्हरति सकलं जीवितमिदं सरवे नान्यच्छ्रेयो जगति विदुषोन्य

त्र तपसः ५२ भोगा मेघवितानमध्यविलसत्सौदामिनीचंचला आयुर्वायुविघट्टि

ताभ्रपटलीलीनांबुवद्भंगुरम् विनाश्रेयो न ५२ भोगा इति हे बुधाः योगे मनोवचनकाय

संरोधलक्षणे बुद्धिं विदध्वं इतरत् दुःखिलं नृणां तु षमायं कथं भोगाः पंचांगाः मेघवितानमध्य

विलसत्सौदामिनीवच्चंचलाः मेघवितानमध्ये विलसंती या सौदामिनी विद्युत्तद्वच्चंचलाश्चप
लाः चान्यदायुर्जीवितं वायुविघट्टिताभ्रपटलीलीनांबुवद्भंगुरं वायुविघट्टिताया अभ्रपटली
तत्र लीनं यदंबु पानीयं तद्वद्भंगुरं विनाशशीलं तनुभृतां प्राणिनां यौवनलालनातारुण्यातिपा

लोला यौवनलालना तनुभृतामित्याकलय्य द्रुतं योगे धैर्यसमाधिसिद्धिसु
लभे बुद्धिं विदध्वं बुधाः ५४ पुण्ये ग्राम वने वा महति सितपटच्छन्नपालीकपा
लीमादाय न्यायगर्भद्विजमुखहुतभुग्धूमधूम्रोपकंठम्

लनालोला चंचला वर्त्त
ते इति आकलय्य इति विचिंत्य द्रुतं शीघ्रं योगे मनो विदध्वं किंभूते योगे धैर्यसमाधिसिद्धिसुल
भे ५४ पुण्येति मानी प्राणी अभिमानी सुमान् क्षुधार्त्तः स धन्यः सुष्ठु वरं उदरदरीपूरणाय द्वारं द्वारं

त्तेः किं कृत्वा महति ग्रामे अथवा वने कपालीं कर्पूरं आदाय गृहीत्वा कथं भूतां कपालीं सितपटच्छन्नपालीं सितपटेन श्वेतवस्त्रेण च्छन्ना आच्छादिता पाली यस्याः सा तां किं भूते ग्रामे वा वने पुण्ये पवित्रे किं भूतं द्वारं न्यायगर्भे द्विजमुखहुत भुक् धूमधूम्रोपकंठं न्यायगर्भेण न्यायशास्त्रपवित्रेन द्विजमुखेन हु

द्वारं द्वारं भवन्तो वरमुदरदरीपूरणाय क्षुधार्त्ता मानी प्राणी सधन्यो न पुनरनुदिनं तुल्यकुल्येषु दीनः ५५ चांडालः किमयं द्विजातिरथवा शूद्रोथ किं तापसः किं वा तत्त्वनिवेशपेशलमतिर्योगीश्वरः कोपि किम्

न भुक् वैश्वानरस्तस्य धूमा मनुरो धूम्रस्तेन श्यामं उपकंठं यस्य स तत् ५५ चांडालेति अत एव योगिनः पथि मार्गे जनैः एवं भाष्यमाणाः न क्रुद्धा यास्यंति नैव तुष्टमनसो यास्यंति किं भूतैः जनैः इत्यनेन प्रकारेण उत्पन्नविकल्प

जल्पमुखरैः इतिकिं अयंकिं चांडालः वाथवाद्विजोब्राह्मणः अथवाशूद्रः अथकिंतापसः वा
थवायोगीश्वरः किंभूतोयोगीश्वरः तत्वनिवेशपेशलमतिः तत्वनिवेशे पेशलामनो ज्ञामतिर्यस्या
सौएवंविधानिर्विकल्पास्तएवधन्याः ५६ सखेति हे सखे हे मित्रतएवधन्याः ये एवंप्रकारेण

इत्युत्पन्नविकल्पजल्पमुखरैःसंभाष्यमाणाजनैर्नक्रुद्धाःपथिनैवतुष्टमनसो
यांतिस्वयंयोगिनः ५६ सखेधन्याःकेचित्त्रुटितभवबंधव्यतिकरावनांतेचि-
त्तांतर्विषमविषयाशीविषगताः

रात्रिंनयंते किंभूतास्तेसुकृतचयचित्तैकशरणाः
सुकृतानांचयः सुकृतचयश्चित्ते एकंशरणंयेषांते सुकृतचयचित्तैकशरणाः पुनः किंभूताः त्रु
टितभववंधव्यातिकराः त्रुटितोभववंधस्यव्यातिकरोयेषांते वनांतेवनमध्ये चित्तांतर्विषमविष

याशीविषगताः चित्तांनमानसमध्येविषमोयोविषयएवआशीविषः दृष्टिविषोरगोगतोयेषांते
वाविषमविषयाशीर्विगलिताः पाठः किंभूतांरात्रिंशरच्चंद्रज्योत्स्नाधवलगगनाभोगसु
भगां शरच्चंद्रस्यज्योत्स्नयाशरत्कालीनचंद्रमसः कांत्याधवलेनगगनाभोगेण विस्तारेण सु

शरच्चंद्रज्योत्स्नाधवलगगनाभोगसुभगांनयंतेयेरात्रिंसुकृतनयाश्चित्तैकशर
णाः ५७ एतस्माद्विरमेंद्रियार्थगहनादायासकादाश्रयात्श्रेयोमार्गमशेषदुः
खशमनव्यापारदक्षंक्षणात्

भगा मनोज्ञासा शरच्चंद्रज्योत्स्नाधवलितांम् ५७ एत
स्मादिति हेचेतः हे आत्मन् अधुनाप्रसीद प्रसादंकुरु एतस्मादिंद्रियार्थगहनात्विरम किंभूता
दिंद्रियार्थगहनात् आयासकादाश्रयात् कुत्सितआश्रयः कदाश्रयः कदाश्रयस्यभावः कादाश्रयः

आयासेनकादाश्रयः आयासकादाश्रयस्तस्मात्क्षणात् शांतंभाव मुपैहि किंभूतंशांतंभावंश्रे
योमार्गे पुनः किंभूतं शांतं भावं अशेषदुःखशमनव्यापार दक्षंअशेषाणि यानि दुःखानितेषां
शमनव्यापारे दक्षः हेचेतः निजांकल्लोल लोलांगतिंसंत्यजपरिहर भूयः भंगुरांविनश्वरांभ

शांतंभावमुपैहिसंत्यजनिजांकल्लोललोलांगतिंमाभूयोभज भंगुरांभवरतिं
चेतःप्रसीदाधुना ५८ पुण्यैर्मूलफलैःप्रियेप्रणायिनिवृत्तिंकुरुष्वाधुनाभूश
य्यानववल्कलैरकरणैरुत्तिष्ठयामोवनम्

वरतिंमाभजसेवयएभिर्लक्षणैः संसा
रस्यक्षुद्रिरेवस्यात्तस्मात्कारणात्तांमाभजेत्यर्थः ५८ पुण्यैरिति हे प्रणयिनिहेप्रियेउत्तिष्ठवनंयामः
यत्राविवेकमूढमनसांईश्वराणांधनवतांनामापिनश्रूयते किंभूतानामीश्वराणांक्षुद्राणांतुच्छानांपुनः

किंभूतानांईश्वराणांचित्तव्याधिविवेकविह्वलगिरांचित्तव्याधीनांअविवेकेनविह्वलागीर्वाणीयेषां तेषांहेप्रियेपुण्यैःपवित्रैःमूलफलैःप्रीतिंकुरुष्वअन्यच्चभूशय्यानववल्कलैःप्रीतिंकुरुष्वकिंभू तैर्नववल्कलैःअकरणैःक्रियतेअनेनेतिकरणंनकरणंअकरणंतैःकरणक्रियारहितैः५९मोहमपि

क्षुद्राणामविवेकमूढमनसांयत्रेश्वराणांसदाचित्तव्याध्यविवेकविह्वलगिरां नामापिनश्रूयते ५९ मोहंमार्जयतामुपार्जयरतिंचंद्रार्धचूडामणौचेतःस्वर्गतरं गिणीतटभुवामासंगमंगीकुरु

ति हेचेतः मोहंमार्जयतांदूरीक्रियतांरेप्राणिन्चंद्रार्द्धचू डामणौरतिंतोषमुपार्जयरेचेतः स्वर्गतरंगिणीतटभुवांआसंगंसंगतिमंगीकुरु नोस्माकंवा थवावीचिषुकल्लोलेषुप्रत्ययोविश्वासः नान्यज्जलबुद्बुदेषुवर्षावारिपुटेषुकः प्रत्ययः नान्यत्र

डिल्लेरवासु सौदामिनीषु कुः प्रत्ययः यथा एतेषु स्थानेषु नोस्माकं प्रत्ययो नास्ति तथा जीवितेषु ६०
अग्ये इति रे चेतो यदि एवमास्ति तदा भवरसास्वादने लंपटत्वं कुरु एवं किं यदि तवाग्रे स्फीतं प्रचुर
गीतं भवति अन्यच्च पार्श्वतो दाक्षिणात्या दक्षिणदेशीयाः सरसकवयो भवंति अन्यच्च पृष्ठे नाम

नो वा वीचिषु बुद्बुदेषु च तडिल्लेरवासु च स्त्रीषु च ज्वालाग्रेषु च पन्नगेषु च सरि
द्वेगेषु च प्रत्ययः ६० अग्रे गीतं सरसकवयः पार्श्वतो दाक्षिणात्याः पृष्ठे लीलाव
शपरिणतिश्चामरग्राहिणीनाम् यद्यस्त्येवं कुरु भवरसास्वादने लंपटत्वं नो चे
च्चेतः प्रविश सहसा निर्विकल्पे समाधौ ६१ रम्याहिणीनां सुंदरीणां लीलावशापरिणति-
श्च भवति यदैवं विधं सौख्यं भवति न तदा संसारं कुरु हे चेतः चेदेवं न तदा सहसा निर्विकल्पे समाधौ
प्रविश प्रवेशं कुरु ६१

विरमेति हे बुधाः योषित्संगात्सुखाद्विरमत विरतिं भजत किंभूतात् सुखात् क्षणभंगुरात् करुणा
मैत्री प्रज्ञा वधूजनसंगमं कुरुत विदधत करुणा च मैत्री च प्रज्ञा च करुणा मैत्री प्रज्ञा सैव वधूजन-
स्तस्य संगमः करुणामैत्रीप्रज्ञावधूजनसंगमस्तं खलु निश्चितं स्तनमंडलं अथवा श्रोणीबिंबं नि

विरमत बुधा योषित्संगात्सुखात् क्षणभंगुरात् कुरुत करुणामैत्रीप्रज्ञावधू
जनसंगमम् नखलु नरके हाराक्रांतं घनस्तनमंडलं शरणमथवा श्रोणीबिं
बं रणन्माणिमेखलम् ६२

तं बिंबं शरणं कथंभूतं स्तनमंडलं हाराक्रांतं हारविभूषितं पुनः कथंभूतं श्रोणीबिंबं रणन्माणिमेखलं रणंती शब्दायमाना मणिमेखला यस्मिंस्तत्
रणन्माणिमेखलम् ६२ ६२ ६२ ६२ ६२ ६२

प्राणेति हे आत्मन् अनुपहतविधिः श्रेयसां पुरुषाणां एव पंथानउपहतः ननिराकृतअनुपह
तः अनुपहतेनविधिनामार्गेणश्रेयोयेषांते अनुपहतविधिश्रेयसस्तेषांमुक्तानामित्यर्थः तेषामे
षोमार्गः कएषमार्गः प्राणाघातान्निवृत्तिः जीवहिंसाविरमः परधनहरणे परद्रव्यापहारे संयमः

प्राणाघातान्निवृत्तिःपरधनहरणेसंयमः सत्यवाक्यंकालेशक्त्याप्रदानंयुवतिज
नकथामूकभावःपरेषाम् तृष्णास्रोतोविभंगोगुरुषुच विनयःसर्वभूतानुकंपासामा
न्यःसर्वशास्त्रेष्वनुपहतविधिः श्रेयसामेषपंथा ६३ परिहारः पुनः किं सत्यवाक्यं पुनः किं
कालेशक्त्याप्रदानं पुनः किं परेषां युवतिजनकथामूकभावः पुनः किं तृष्णास्रोतोविभंगः लोभप्रवा
हविच्छेदः चान्यद्गुरुषु विनयः सर्वभूतानुकंपा सर्वप्राणिदया सर्वशास्त्रेषु सामान्यः समानभावः मोक्ष
मार्गिणामेषमार्गः ६३

मातरिति हे मानलक्ष्मि कंचिद्दापरं भजस्व मत्कांक्षिणी मास्मभूः माभूयाः वयं भोगेभ्यो न स्पृहया
लवः नेच्छवः निस्पृहाणां निरीहाणां त्वं कासि वयं भिक्षासक्तुभिरेव संप्रतीदानीं वृत्तिं दिनगतजी
विकां समीहामहे वांछामहे कस्मिन् सति सद्यस्तत्कालं पूतपलाशपत्रपुटिकापात्रे पवित्रीकृते यद्येवम-

मानलक्ष्मि भजस्व कंचिदपरं मत्कांक्षिणी मास्मभूर्भोगेभ्यः स्पृहयालवो नहि वयं
कानिस्पृहाणामसि सद्यः पूतपलाशपत्रपुटिकापात्रे पवित्रीकृते भिक्षासक्तुभि
रेव संप्रति वयं वृत्तिं समीहामहे ६८ यूयं वयं वयं यूयमित्यासीन्मतिरावयोः

स्माकं स्थितिस्तदा वयं त्वया किं कुर्म्मः ६८ यूयमिति हे मित्र पूर्वं आवयोः तव ममेति भेदबु
द्धिरासीत् कथं यूयं भवंतः वयमेव वयमिति भेदबुद्धिरासीत् अधुना किं जातं निमित्तं ये-

नयूयमेव वयं वयमेव यूयमिति अभेदबुद्धिर्जाता ६५ बालेति हे बाले हे सुंदरि तावकीनं
लीलामुकुलितं अमी मंथरा दृष्टिपाता अस्मासु किं क्षिप्यंते विरमत एष तेतव श्रमो व्यर्थो निरर्थ-

किं जातमधुनाभिन्नयेन यूयं वयं वयम् ६५ बाले लीलामुकुलितममी
मंथरा दृष्टिपाताः किं क्षिप्यंते विरमत यतो व्यर्थ एष श्रमस्ते संप्रत्यन्येव
यमुपरतं बाल्यमास्था वनांते क्षीणो मोहस्तृणमिव जगज्जालमालोकयामः

६६

कः संप्रति वयं अन्ये तेन भवामः अस्माकं बाल्यमुपरतं अस्माकमास्था वनांते कथं क्षीणः मोहो
गतः इदं जगज्जालं तृणमिव तुच्छं विलोकयामः ६६ ७ ७ ७ ७

इयमिति इयं बाला मां प्रति चक्षुर्नेत्रं अनवरतं निरंतरं किं क्षिपति कथंभूतं नेत्रं इंदीवरदलप्र
भाचोरं इंदीवरस्य कमलस्य दलं इंदीवरदलं तस्य प्रभां चोरयतीति इंदीवरदलप्रभाचोरं अन

इयं बाला मां प्रत्यनवरतमिंदीवरदलप्रभाचोरं चक्षुः क्षिपति किमभिप्रेतम
नया गतो मोहोऽस्माकं स्मरकुसुमबाणव्यतिकरज्वरज्वालाशान्ता तदपि न वरा
की विरमति ६७ रम्यं हर्म्यतलं न किं वसतये श्राव्यं न गेयादिकं किं वा प्राणसमा
समागमसुखं नैवाधिकं प्रीतये

याकिमभिप्रेतं किं वांछते अस्माकं मोहो गतः स्मरकुसु
मबाणव्यतिकरज्वरज्वालाशांता वराकी तदपि न विरमति ६७ रम्येति संतः सत्पुरुषा वनांतं गताः
किमिति संभावनायां तेषां वसतये निवासाय हर्म्यतलं रम्यं नाभूत् किं तथापि संतो वनांतं गता वनं-

सेवयामासुः ॥ किं तूद्भ्रांतपतत्पतंगपवनव्यालोलदीपांकुरच्छायाचंचलं सकलं जीवलोकं आकल
य्य विनित्य हृदये ज्ञात्वा इत्यर्थः ६८ किं कंदा इति यत्तु खलानां दुर्जनानां मुखानि वीक्ष्यंते विलो-
क्यंते यत्तदोर्नित्यसंबंधः तत्कंदरेभ्यः कंदाः प्रलयमुपगताः क्षयं जग्मुः वाथवा गिरिभ्यः पर्वते

किं तूद्भ्रांतपतत्पतंगपवनव्यालोलदीपांकुरच्छायाचंचलमाकलय्य सकलं सं
तो वनांतं गताः ६८ किं कंदाः कंदरेभ्यः प्रलयमुपगता निर्झरा वा गिरिभ्यः प्रध्व
स्ता वा तरुभ्यः सरसफलभृतो वल्कलेभ्यश्च शाखाः

भ्यः निर्झराः क्षयमुपगताः वा
थवा वल्कलेभ्यस्तरुभ्यः सरसशाखाः प्रध्वस्ता विनाशमुपजग्मुः कथंभूताः शाखाः सरसफल
भृतः सरसानि फलानि बिभ्रतीति किं खलानां प्रसभं यथा भवति उपगतप्रश्रयाणां प्रोल्लसद्भ्रुवा-

किंभूतानि सुखानि दुःखोपात्ताल्पवित्तस्मयवशपवनानर्त्तितभ्रूलतानि दुःखेनोपात्तं उपार्ज्जितं य
दल्पवित्तं तस्य स्मयवशपवनेनासमंताद्भावेननर्त्तिता भ्रूलतायैः स्थानि॰ ६९ गंगेति मनुष्याय
त्सावमान परपिंडरतावर्त्तनेतार्त्किं हिमवतः स्थानानि पलयं गतानि किंभूतानि हिमवतः स्थाना-

वीक्ष्यंते यन्सुखानि प्रसभमुपगत भ्रूभ्रयायां खलानां दुःखोपात्ताल्पवित्तस्मयव
शपवनानर्त्तितभ्रूलतानि ६९ गंगातरंगकणाशीकरशीतलानि विद्याधराद्युषित
चारुशिलातलानि

नि गंगातरंगकणाशीकरशीतलानि गंगाया स्तरंगाः गंगातरंगास्ते
षां कणशीकरैः शीतलानि गंगातरंगकणाशीकरशीतलानि पुनः किं भूतानि स्थानानि वि
द्याधरा द्युषितचारु शिलातलानि विद्याधरैरध्युषितानि अधिष्ठितानि चारूणि शिलातलानि

येषांनानि एवंविधस्थानानिचेत्स्युस्तदापरातिरस्कारपिंडरताः नराः किंभवेयुः एतावता परावमाना-
न्येवस्थानानिसंचितानि ७० यदेति यदाश्रीमान्मेरुः युगांताग्निनिहतोनिपतति समुद्राः शुष्यंति
किंभूताः समुद्राः प्रचुरनिकरग्राहानिलयाः प्रचुराश्चतेनिकराः समूहाः ग्राहास्तेषांग्राहानांजलचरजी

स्थानानिकिंहिमवतःप्रलयंगतानानियत्सावमानपरपिंडरतामनुष्याः ७०यदामेरुः
श्रीमान्निपततियुगांताग्निनिहताःसमुद्राः शुष्यंतिप्रचुरनिकरग्राहनिलयाः धरा
गच्छत्यंतंधराणिधरपादैरापिधृताशरीरेकावार्त्ताकरिकलभकाराग्रचपले ७१

वानांनिलयाः येषुतेप्रचुरनिकरग्राहनिलयाः अपिपुनः धरावसुंधराअंतंगच्छतिविलयंगच्छतिकिं
भूताधराधराणिधरपादैर्धृतापि अवलंबितातदा शरीरे कावार्त्ताकिंभूतेशरीरेकरिकलभकाकाग्रचपलेक
रिकलभानांकाराग्रवच्चपलंतस्मिन् ७१ ७

एकाकीति हे शंभो अहं तादृशः कदा भविष्यामि कथंभूतोहं एकाकी अद्वितीयः पुनः किंभूतः निस्पृहः पुनः किंभूतः शांतः पुनः किंभूतः पाणिः पात्रं भांडं यस्य सः पुनः कथंभूतः दिगंबरः दिशः एव अंबरं वस्त्रं यस्यासौ पुनः किंभूतः कर्मनिर्मूलनक्षमः कर्मणां निर्मूलनं कर्मनिर्मूलनं तत्र क्षमः कर्मनिर्मूलनक्षमः ७२

एकाकी निस्पृहः शांतः पाणिपात्रो दिगंबरः कदा शंभो भविष्यामि कर्मनिर्मूलनक्षमः ७२

प्राप्ताः श्रियः सकलकामदुघास्ततः किं दत्तं पदं शिरसि विद्विषतां ततः किम् सन्मानिताः प्रणयिनो विभवैस्ततः किं कल्पं स्थितं तनुभृतां तनुभिस्ततः किम ७३

प्राप्ता इति श्रियो लक्ष्म्यः प्राप्तास्ततः किंभूताः श्रियः सकलकामधुघाः सर्वमनोरथदोग्ध्र्यः विद्विषां शिरसि मस्तके पदं दत्तं ततः किं प्रणयिनस्स्नेहिताः विभवैः धनैः सन्मानितास्ततः किं तनुभृतां प्राणिनां तनुभिः शरीरैः कल्पं कल्पांतं यावत् स्थितं प्राणिनां ततः किं एतस्य निर्ममतैव वरम् ७३ ७

७४ भक्तिरिति अतः परं किं वैराग्यमस्ति तत्किं भक्तिर्भवे महेशे अन्यच्च हृदिस्थं प्राणिनामंतस्थं मरणजन्मभ
यं अन्यच्च बंधुषु स्नेहो न अन्यच्च मन्मथजाः कामोद्भवा विकारा न अन्यच्च वनांताः विजनाः जनरहिताः किं

जीर्णा कंथा ततः किं सितममलपटं पट्टसूत्रं ततः किं एका भार्या ततः किं हयकरिसुगणैरा
वृतो वा ततः किम् भक्तं भुक्तं ततः किं कदशनमथवा वासरांते ततः किं व्यक्तज्योतिर्नवांत
र्मथितभवभयं वैभवं वा ततः किम् ७४ भक्तिर्भवे मरणजन्मभयं हृदिस्थं स्नेहो न बंधुषु
न मन्मथजा विकाराः संसर्गदोषरहिता विजना वनांता वैराग्यमस्ति किमतः परमार्थ-
नीयम् ७५ भूता वनांताः संसर्गदोषरहिताः संसर्गान् दोषः संसर्गदोषस्तेन रहिताः संसर्गदोष
रहिताः अतः परं वैराग्यात्किमपि नास्ति किंभूतं वैराग्यं परमार्थनीयम् परमतत्वसुनम् ७५ ७

तस्मादिति हेजनाः यदियूयं चेतनास्थतत्तस्माद्ब्रह्म वांछत कथंभूतं ब्रह्म अंतराहितं अजरं जराव
र्जितं पुनः किंब्रह्म परमं विकासियस्य परब्रह्मणाः इमेभवनाधिपत्यभोगादयः आनुषंगिणो भवं-
ति अनुयायिनोवर्त्तंते किंभूताः भवनाधिपत्यभोगादयः कृपणलोकमता रक्षोजनाविभ्रमाः ७८

तस्मादनंतमजरं परमं विवेकं तद्ब्रह्म चिंतयकिमेभिरसाद्विकल्पैः यस्यानुषंगिण
इमेभवनाधिपत्यभोगादयः कृपणलोकमता भवंति ७८ पातालमाविशसियासि
नभोविलंघ्यादिग्मंडलं भ्रमासि मानसचापलेन

पातालमिति रेमूढ पातालमाविश-
सि अन्यच्चनभः आकाशं विलंघ्य यासि अन्यच्च दिग्मंडलं भ्रमासि केन मानसचापलेन मानसस्य चा
पलं तेनजातु कदाचित् भ्रांत्या तद्ब्रह्म कथंनस्मरासि येन ब्रह्मणा निर्वृतिमेषि प्राप्नोषि किं

ब्रह्म आत्मनीतं आत्मनिहितं पुनः किं विमलं निर्मलम् २७ रात्रिरिति अहोऽहनि दुःखे अमुना
एवंविधेनसंसारेणकदर्थिताः मोहान्मौढ्यात्कथंनलज्जामहेकैः व्यापारैः किंभूतैः व्यापारैः पुन
रुक्त भुक्त विषयैः पुनर्विहितानि पुनरुक्तानि यानि भुक्तानि भोजनानि अन्यच्च विषयाः पुनः पुन

भ्रांत्यापिजातुविमलंकथमात्मनीतंनब्रह्मनस्मरसिनिर्वृतिमेषियेन २७ रा
त्रिःसैवपुनःसएवदिवसोमत्वाबुधाजंतवोधावंत्युद्यमितस्तथैवनिभृतःप्रारब्ध
तत्तत्क्रियाः

रुक्ताः तैर्बुधाः पंडिताः जंतवः प्राणिनः उद्यमिनः उद्यमवंतोधावंति किं
भूताः जंतवः तथैवपुनः पुनर्निभृत प्रारब्ध तत्तत्क्रियाः वारंवारं भृता प्रारब्धातत्तात्क्रियायैस्ते
किं कृत्वा तां रात्रिं मत्वाचान्यत्पुनस्तथैव दिवसं मत्वा ज्ञात्वा यतः पुनारजनी पुनरपि दिवसः पु-

नरपिदिवसः पुनरपिसायं पुनरपिवर्षं पुनरपिवृद्धः पुनरपिबालः पुनरपियातिसमेतित्
कालः एवंविधंकालस्यस्वरूपंज्ञात्वातस्मात्संसाराद्विरक्तिरेवनभवतीतिव्रीडा ७८ महीतिशांतो

व्यापारैःपुनरुक्तभुक्तविषयैरेवंविधेनामुनासंसारेणकदर्थिताःकथमहोमोहा
न्नलज्जामहे ७८ महीरम्याशय्याविपुलमुपधानंभुजलतावितानंचाकाशंव्यज-
नमनुकूलोयमनिलः

मुनिःस्फुरवंयथाभवति तथाशेते यस्यमुनेः महीशय्या पृथ्वीशय
नंयस्यमुनेर्विपुलंउपधानं गंडुकंचान्याहितानंचंद्रोदयः आकाशंभयनमनुकूलः शीतलः
पवनः व्यजनः तालवृंतः चान्यच्चंद्रः स्फुरद्दीपः चान्याहिराति वनितासंगं प्रतिउदितः मु-

निः कइव नृपइव यथा नृपः महीशय्या पृथ्वी शयन शय्यो भवति अन्यच्च विपुल उपधानो भवति विस्तीर्ण गंडुको भवति चान्यदाकाशं प्रति मस्तकोपरि वितानं भवति चान्यद्व्यजनानिलेन वीजितो भवति अन्यच्च स्फुरद्दीपो भवति अन्यच्च वनिता संगं प्रति उदितो भवति किंभूतो मुनिः

स्फुरद्दीपश्चंद्रो विरतिवनितासंगमुदितः सुखं शांतः शेते मुनिरतनुभू
तिर्नृपइव ७९ त्रैलोक्याधिपतित्वमेव विरसं यास्मिन्महाशासने तल्ल
ब्ध्वासनवस्त्रमानघटने भोगे रतिं मा कृथाः

चान्यन्नृप अतनुभूतिः अतनी भूतिर्विभूतिर्यस्य पक्षे लक्ष्मीः ७९ त्रैलोक्येति हे आत्मन् तत्परब्रह्म लब्ध्वा भोगे रतिं मा कृथा यास्मिन्परब्रह्माणि एव निश्चयेन त्रैलोक्याधिपतित्वं विरसं वर्तते किंभूते भोगे आ

सनवस्त्रमानघटनेआसनंसिंहासनंस्फरवासनादिवस्त्राणिचीरांशुकपट्टदुकूलादीनिमा
नंमहत्वास्तित्वमानादि तेषां घटनं आसनवस्त्रमानघटनं तास्मिन् एवंविविधे भोगेकार
तिः कोपि संभोगः एकएवपरब्रह्मानित्योदितः सन् उज्जृंभतेयत्स्वादात्यस्यब्रह्मणोरस

भोगः कोपिसएकएवपरमोनित्योदितोजृंभतेयत्स्वादाद्विरसाभ
वंतिविषयास्त्रैलोक्यराज्यादयः ८० किंवेदैःस्मृतिभिःपुराणपठनैः
शास्त्रैर्महाविस्तरैः स्वर्गग्रामकुटीनिवासफलदैःकर्मक्रियाविभ्रमैः

स्वादात् त्रैलोक्यराज्यादयोविषयाविरसा भवंतिमोक्षदायकत्वात् ८० किमिति वेदैःकिंस्मृ-
तिभिःकिंपुराणपठनैःकिंशास्त्रैःकिंकिंभूतैः शास्त्रैर्महाविस्तरैः महान्विस्तारोयेषांतेतैः कु-

र्मक्रियाविभ्रमैः किंभूतैः स्वर्गग्रामकुटीनिवासफलदैः स्वर्गग्रामस्यकुटीस्वर्गग्रामकुटीतस्यां निवासफलं ददतीतिस्वर्गग्रामकुटीनिवासफलदाः तैः एकंस्वात्मानंदपदप्रवेशकलनंस्वकीयो योसौ आत्मास्वात्मा तस्ययदानंदपदंस्वात्मानंदपदंस्थानं तस्मिन् यः प्रवेशः तस्य कलनं

मुक्त्वैकंभवबंधदुःखरचनाविध्वंसकालानलंस्वात्मानंदपदप्रवेशकलनं
शेषावणिक्वृत्तयः ८१

ज्ञानं पुनः कथंभूतं भवबंधदुःख रचनाविध्वंसकालानलं भवस्यसंसारस्ययोबंधः तस्ययानि दुःखानितेषांविध्वंसोनाशः तद्विषये कालानलं प्रलयाग्निं एतादृशं एकंज्ञानं मुक्त्वा त्यक्त्वा शेषैर्वैदादिभिः किं न किमपीत्यर्थः शेषाः क्रिया वणिक् वृत्तयो वणिगाचाराः ८१ ७ ७ ७ ७

आयुरिति हे उत्तमाः ब्रह्मणिपर ब्रह्माणि आसक्तचित्ता भवतयूयं किं कर्तुं भवभयांभो
धि पारंतरी तुं भवभयांभोधेः पारः भवभयांभोधिपारस्तं शेषं समस्तमस्थिरं किं किं आयुः

आयुः कल्लोललोले कतिपयदिवसस्थायिनी यौवनश्रीरर्थाः संकल्पकल्पा
घनसमयतडिद्विभ्रमा भोगपूराः कंठाश्लेषोपगूढं तदपि च न चिरं यत्प्रि
याभिः प्रणीतं ब्रह्मण्यासक्तचित्ता भवत भवभयांभोधिपारंतरीतुं ८२

कल्लोललोलं समुद्रकल्लोलचपलं यौवनश्रीः कतिपयदिवसस्थायिनी कतिपयदिवसान्
स्थातुं शीलमस्याः कतिपयदिवसस्थायिनी अर्थाः संकल्पकल्पाः संकल्पतुल्या भोगपूराः

घनसमयताडिद्विभ्रमाः घनसमयताडिद्वताविभ्रमो येषांते घनसमयताडिद्विभ्रमाः श्रिया
भिः प्रणीतं यत्कंठाश्लेषोपगूढं तदपि च नाचिरं तस्मात्कारणात्परं ब्रह्म एव शाश्वतम् ८२ ब्र
ह्मांडमिति मनस्विनो जितेंद्रियस्य ब्रह्मांडमंडलीमात्रं किं लोभाय जायते अपि तु न ब्रह्मांडस्य

ब्रह्मांडमंडलीमात्रं किं लोभाय मनस्विनः शफरीस्फुरितेनाब्धेः क्षुब्ध
ताजातु जायते ८३

मंडली ब्रह्मांडमंडली सैव मात्रा यस्य तत् अब्धेः समुद्रस्य शफ
री स्फुरितेन मत्स्यिकावल्गितेन जातु कदाचित् क्षुब्धता क्षोभता जायते अपि तु न तथा मनस्वि
नः पुरुषस्य ब्रह्मांड मंडलीमात्रं लोभाय न जायते ८३ ७ ७ ७

यदेति यदायास्मिन् प्रस्तावे अज्ञानं आसीत्तदा इदमशेषं जगदपि मयानारीमयं दृष्टं किंभूत
मज्ञानं स्मरतिमिर संस्कार जनितं स्मरस्यकंदर्पस्य यत्तिमिरं अंधकारं तस्य संस्कारेण पूर्वभवोद्भ
वपरिणामेन जनितं इदानीं सांप्रतं अस्माकं समीभूता दृष्टिः समतापरिणामेनालंकृतं त्वेतः त्रिभु

यदासीदज्ञानंस्मर तिमिरसंस्कारजनितंतदादृष्टंनारीमयमिदमशेषंजगद
पि इदानीमस्माकंपटुतरविवेकांजनजुषांसमीभूतादृष्टिस्त्रिभुवनमपिब्रह्मतनुते ८४

वनमपिब्रह्मतनुते परब्रह्मस्वरूपं विस्तारयति किंभूतानामस्माकं पटुतरविवेकांजनजुषां भक्तु
षः पटुतरो योसौ विवेकः पटुतरविवेकः पटुतरविवेकांजनेन जुषः पटुतरविवेकांजनजुषस्तेषां
अथयथास्मिन संसारस्यस्वरूपंपश्यामः ८४

रम्या इति चंद्रमरीचयो रम्याः वनांतस्थली रम्या किं भूतास्थली तृणवती शाद्वला साधुसमागमो
रम्यः शमसुखं रम्यं काव्येषु कथा रम्या अन्यच्च प्रियाया मुखं रम्यं किं भूतं मुखं कोपोपाहित बाष्पबिंदु

रम्याश्चंद्रमरीचयस्तृणवती रम्या वनांतस्थली रम्यः साधुसमागमः शमसुखं का
व्येषु रम्याः कथाः कोपोपाहितबाष्पबिंदुतरलं रम्यं प्रियाया मुखं सर्वं रम्यमनित्य
तामुपगते चित्ते न किंचित्पुनः ८५ भिक्षाशी जनमध्यसंगरहितः स्वायत्तचेष्टः सदा
दानादानविरक्तमार्गनिरतः कश्चित्तपस्वी स्थितः

तरलं कोपोपाहितं कोपेन निवेशि
तं यद्बाष्पबिंदुस्तेन तरलं चंचलं मुखम् पुनः अनित्यतामुपगते संप्राप्ते चित्ते सर्वं रम्यं न किंचि
त् ८५ भिक्षेति एवंविधस्तपस्वीजनः कश्चिद्विरलः स्थितो वर्त्तते कीदृशो जनः भीक्षाशी भिक्षा

भोजनः पुनः कीदृशः जनमध्यमंगरहितः पुनः कीदृशः सर्वदास्वायत्तचेष्टः स्वाधीनमानसपरि
णामः पुनः कीदृशः जनः दानादानविरक्तमार्गनिरतः दानंचादानंच दानादाने तयोर्विरक्तमार्गेनिर
तः पुनः कीदृशः रथ्याक्षीणविशीर्णजीर्णवसनैः संप्राप्तकंथासखो रथ्यायां क्षीणानि अतिजीर्णानि

रथ्याक्षीणविशीर्णजीर्णवसनैः संप्राप्तकंथासखो निर्मानो निरहंकृतिः शमसु
खाभोगैकबद्धस्पृहः ८६ ७ ६ ९

वसनानि रथ्याक्षीणा विशीर्णवसनानितैः कृत्वा संप्राप्ता कंथासखी सहायिनी येन सः पुनः की
दृशः जनः निर्मानः पुनः कीदृशः निरहंकृतिर्निरहंकारः पुनः कीदृशः जनः शमसुखाभोगैकबद्ध
स्पृहः शमस्य सुखं शमसुखं तस्या भोगे विस्तारे एकाबद्धा स्पृहा येन सः ८६ ९

मातरिति हे मातः हे मेदिनि हे तात हे मारुत हे तेजः हे सुबंधो हे जल हे भ्रातर्व्योम भवतां पंचत
त्वानामेषः प्रणामांजलिः बद्धोस्ति तथा विधेयं यथा परे ब्रह्मणि लीये लीनो भवामि कथंभूतोहं यु
ष्मत्संगवशोपजातसुकृतोद्रेकस्फुरन्निर्मलज्ञानापास्तसमस्तमोहमहिमा युष्माकं संगवशस्तेन

मातर्मेदिनि तात मारुत सखे तेजः सुबंधो जल भ्रातर्व्योम निबद्ध एव भवता
मेष प्रणामांजलिः युष्मत्संगवशोपजातसुकृतोद्रेकस्फुरन्निर्मलज्ञानापास्त
समस्तमोहमहिमा लीये परे ब्रह्मणि ८७

युष्मत्संगवशेन उपजातो योसौ सु-
कृतोद्रेकस्तस्मात्स्फुरन्निर्मलज्ञानेन अपास्ता निराकृता समस्तो मोहमहिमा येन सः ८७

यावदिति विदुषापंडितेनआत्मश्रेयसिमोक्षेतावदेवमहान्प्रयत्नः कार्यः यावदिदंकलेवरगृहं
शरीरमंदिरंचस्वस्थंवर्त्तते समाधानपरायणंवर्ततेचान्ययावत्जरादूरेवर्त्तते अन्यदिंद्रियश
क्तिः अप्रतिहतावर्त्ततेचान्ययावदायुषःक्षयोनास्तितावदेवस्वहितेयत्नः कार्यः भवनेगृहे

यावत्स्वस्थमिदंकलेवरगृहंयावच्चदूरेजरायावच्चेंद्रियशक्तिरप्रतिहतायाव
त्क्षयोनायुषः आत्मश्रेयासितावदेवविदुषाकार्यःप्रयत्नोमहान्प्रोद्दीप्तेभवनेच
कूपखननंप्रत्युद्यमःकीदृशः८८ नाभ्यस्ताभुविवादिभिःप्रदमनीर्विद्याविनीतोचिता
खड्गाग्रैःकरिकुंभपीठदलनैर्नाकंननीतंयशः उद्दीप्ते सति निश्चितं कूपखनने कीदृशः
प्रत्युद्यमः नतुगृहे प्रदीप्ते सति कूपः खनितुं शक्यते ८८ नेतिभुवि पृथिव्यां विद्यानभ्यस्ताकिं

भूता विद्यावादिवृंददमनी पुनः किंभूता विद्या विनीतो विनाविनयवतः पुरुषस्य योग्या खड्गाग्रैः कृ
पणधाराभिः यशो नाकं स्वर्गलोकं प्रतिनन्नीतं कीदृशैः खड्गाग्रैः करिकुंभपीठदलनैः करिणां कुंभपी
ठदलने शीलं येषां ते तथा तैः श्वान्यच्चंद्रोदये कांताकोमलपल्लवाधररसो न पीतः अहो इति खेदे तारु

कांताकोमलपल्लवाधररसः पीतो न चंद्रोदये तारुण्यं गतमेव निष्फलमहो शू
न्यालये दीपवत् ८९ ज्ञानं सतां मानमदादिनाशनं केषांचिदेतन्मदमानकारणम्

ण्यं यौवनं निष्फलमेव गतं किंवत् शून्यालये दीपवत् ८९ ज्ञानमिति सतां सत्पुरुषाणां ज्ञानं मा
नमदादिनाशनं भवति केषांचिद्धमानां एतज्ज्ञानं मदमानकारणं भवति अनुक्तमेवार्थं कवि
र्दृष्टांतेन द्रढयति योगिनां मुनीनां विविक्तं स्थानं एकांतप्रदेशः विमुक्तये भवति संसारच्छेद

नायस्यात्कामातुराणांपुरुषाणांविविक्तंजनरहितंअतिकामकारणंभवतिकामविकारायस्या
त् ९० जीर्णाइतिमनोरथाः स्वहृदयेजीर्णा एवयौवनंजराव्याप्तंहृतेतिखेदेन्चान्य दृणावंध्य
फलवांगुणज्ञैर्विनायाता अक्षमीबलवान्कालोयमः सहसाभ्युपैतिहिनिश्चितं आसमैनानभा

स्थानंविविक्तंयमिनांविमुक्तयेकामातुराणामतिकामकारणम् ९०जीर्णाएवम
नोरथाःस्वहृदयेयातंजरायौवनेहंतांगेषुगुणाश्चवंध्यफलतांयातागुणज्ञैर्विना
किंयुक्तंसहसाभ्युपैतिबलवान्कालःकृतांतोःक्षमीह्याज्ञातंस्मरशासनांघ्रियु
गलंमुक्त्वास्तिनान्यागतिः ९१

येनज्ञातंत्रिपुरांतकांघ्रियुगलंमुक्त्वा अन्यागतिर्नास्ति
किंभूतः कालः कृतांतः कृतः अंतोयेनस कृतांतः ९१ ७ ७

तृषेति प्राणी सलिलं पानीयं पिबति क सति आस्ये वदने तृषा शुष्यति सति किंभूतं सलिलं स्वादु सुरभि प्राणी क्षुधार्त्तः सन् शालीन् कवलयति कीदृशान् शालीन् शाकादिवलितान् किंभूतः प्राणी रागाग्नौ प्रदीप्ते सति सुदृढतरं यथा भवति वधूं भार्यां आश्लिष्यति आलिंगति जनः प्राणी व्याधेः प्रती

तृषा शुष्यत्यास्ये पिबति सलिलं स्वादु सुरभि क्षुधार्त्तः सन् शालीन् कवलयति शाकादिवलितान् प्रदीप्ते रागाग्नौ सुदृढतरमाश्लिष्यति वधूं प्रतीकारो व्याधेः सुखमिति विपर्यस्यति जनः ९२ स्नात्वा गांगैः पयोभिः शुचिकुसुमफलैरर्चयित्वा विभो त्वां ध्येये ध्यानं नियोज्य क्षितिधरकुहरग्रावपर्यंकमूले

कारः उपचारः सुखमिति विपर्यस्यति वि

पर्यासं करोति ९२ स्नात्वेति हे स्मरारे कदा दुःखान्मोक्षे किं कृत्वा गांगैः पयोभिः स्नात्वा हे विभो त्वा

न्यत् त्वां स्फाति कुसुमफलैरन्नेयित्वा क्षितिधरकुहरग्रावपर्यंकमूले ध्येयेकर्मणि ध्याननिवेशयक्षि
तिधरस्य कुहरां क्षितिधरकुहरं तस्य यद्ग्रावं तदेव पर्यंकं तस्य यन्मूलं तास्मिन् किंभूतोहं आत्मारामः
पुनः किंभूतो ऽफलाशी पुनः किंभूतः त्वत्प्रसादाद्गुरुवचनरतः पुनः किंभूतः ध्यानमार्गैकप्रभ्नः पु

आत्मारामोऽफलाशी गुरुवचनरतस्त्वत्प्रसादात्स्मरारे दुःखान्मोक्ष्येकदाहं तव
चरणरतो ध्यानमार्गैकप्रभ्नः ९३ शैय्या शैलशिला गृहं गिरिकुहा वस्त्रं तरूणां त्वचः
सारंगाः स्कृहदो ननु क्षितिरुहां वृत्तिः फलैः कोमलैः

नः किंभूतः तवचरणरतः ९३ शय्ये
ति येषां पुरुषाणां एवंविधा स्थितिः तान् अहं एवं मन्येत एव परमेश्वराः सा का स्थितिः शैल
शिला शय्या गिरिगुहा गृहं तरूणां त्वचः वस्त्रं स्कहृदः सारंगाः ननु निश्चितं क्षितिरुहाणां वृ

क्षाणांकोमलैः फलैर्वृत्तिः निर्झरमंबुपानं एवं निश्चयेनरत्येवसहोचिताअंगनाइवविद्यायेषा
मितिते ईश्वराः यैः शिरसि सेवांजलिर्नबद्धः ९४ सत्यामिति हि निश्चितंयदिचेत् दुःस्थे स्वकीये कुटुं
बे अनुकंपां कृपांनाबिभृयात् यत्तदोर्नित्यः संबंधइतिन्यायात् तदा कोयं विद्वान् अतीव दुःखा-

येषांनिर्झरमंबुपानमुचितंरत्येवविद्यांगनामान्येतेपरमेश्वराः शिरसियैर्बद्धो
नसेवांजलिः ९४ सत्यामेवत्रिलोकीसरितिहरशिरश्चुंबिनीवच्छटायांसद्वृत्तिंक
ल्पयंत्यांवटविटपभवैर्वल्कलैःसत्फलैश्च

सिकानांनारीणां वक्त्रं वीक्ष्येत अपितु कोपि
नकुर्यात् विपत्तिज्वरजनेनजनिता रुक्तयाकस्यांसत्यांत्रिलोकीसरितिगंगायांसत्यामेवकिंभूता
यांसरितिहराशिरश्चुंबिनीवच्छटायांहरशिरश्चुंबिनीईश्वरमस्तकस्यरमणीवच्छटावप्रदेशोय

स्याः सापुनः किंभूतायांत्रिलोकीसारितिसहक्तिंसदावरंकल्पयंत्यांप्रेरयंत्यांकैः सत्फलैः किंभूतैः
सत्फलैः वटविटपभवैर्वटवृक्षोद्भवैः ९५ उद्यानेष्वितितांकाशींपरिहृत्यपरित्यज्यहंतइतिखेदेवि

कोयंविद्वान्विपपत्तिज्वरजनितरुजातीवदुःखासिकानांवक्त्रंवीक्ष्येतदुःस्थेरय
दिहिनर्विभृयात्स्वेकुटुंबेनुकंपां ९५ उद्यानेषुविचित्रभोजनविधिस्तीव्रातितीव्रं
तपः कौपीनावरणंसुवस्त्रममितंभिक्षाटनंमंडनम् आसन्नंमरणंचमंगलस
मंयस्यांसमुत्पद्यतेतांकाशींपरिहृत्यहंतविबुधैरन्यत्रकिंस्थीयते ९६ बुधैःकिंअन्य

त्रस्थीयते अपितुनयस्यांकाश्यां उद्यानेषु विचित्रभोजनविधिःचान्यत्तीव्रातितीव्रंतपःचान्यत्सु
वस्त्रंकौपिनावरणंमंडनंचान्यद्यस्यांअमितंभिक्षाटनंयस्यांकाश्यांमंगलसमंआसन्नंमरणंसमुत्पद्यते
तांकाशींमुक्त्वा अन्यत्रकथंस्थीयते ९६

नायमिति यदि प्रभुः स्वामी येषां वचो द्वारेषु श्रुत्वा द्रक्ष्यति कुप्यति इति किं नायं ते समयः प्रतिप्रस्ता
वो नास्ति अधुना रहस्यं मंत्रालोचनाद्यः स्वामी निद्राति निमीलनं कुरुते रे चेत स्तान् प्रभून् प्रहाय वि
श्वेशितुः परमेश्वरस्य महेशस्य भवनं याहि किंभूतं भवनं निर्दौवारिक निर्दयोक्त्यपरुषं निर्गतो दौ

नायं ते समयो रहस्यमधुना निद्राति नाथो यदि स्थित्वा द्रक्ष्यति कुप्यति प्रभुरिति
द्वारेषु येषां वचः चेतस्तान् प्रहाय याहि भवनं देवस्य विश्वेशितुर्निर्दौवारिकनिर्दयो
क्त्यपरुषं निःसीमशर्मप्रदं ९७

वारिको यस्मात्तत् निर्दौवारिकं प्रतीहाररहितं निर्दयोक्त्याक्र
ोशोक्त्याऽपरुषाः यस्मिन् नास्ति निर्दयोक्त्यपरुषं निर्दौवारिकं च तत् निर्दयोक्त्यपरुषं च निर्दौवारिको क्त्यप
रुषं तत्पुनः किंभूतं निःसीमशर्मप्रदं सीमारहितं शर्म सौख्यं प्रदत्ते ददाति अतिनिर्मलसौख्यदायकं ९७

प्रियसखीति हे प्रियसखि खलो विधिः पराङ्मुखो देवः नो जानीमः अत्र इदानीं किं विधास्यति अयं
विधिः चिंताचक्रे निधाय बलात् पिंडी कृत्य मनो भ्रमयति किंभूते चिंताचक्रे विपद्दंडव्रातप्रतापपरंपराप-
रिचपलं विपद्दंडव्रातः तस्य यः प्रतापपरंपरा तया परिचपलं चपलं तस्मिन् मनः कामिव मृदामिवावि

प्रियसखि विपद्दंडव्रातप्रतापपरंपरापरिचपले चिंताचक्रे निधाय विधिः खलः
मृदामिव च बलात् पिंडीकृत्य प्रगल्भकुलालवत् भ्रमयति मनो नो जानीमः किमत्र
विधास्यति ९८ महेश्वरे वा जगतामधीश्वरे जनार्दने वा जगदंतरात्मनि

धिः कइव
प्रगल्भकुलालवत् यथा प्रगल्भकुलालः मृदं मृत्तिकां बलात् पिंडीकृत्य चक्रे निधाय भ्रमयति एतावता
विपरीतं विधेः विलसितं कोपि न वेत्ति ९८ महेश्वरे वेति मे मम महेश्वरे वा अथवा जनार्दने वासुदेवे वस्तुतः

भेदस्य प्रतिपत्तिर्नास्ति किंभूते महेश्वरे जगतामधीश्वरे त्रिभुवनस्याधिपतौ कीदृशे जनार्दने जग
दंतरात्मनि जगतां विश्वत्रयाणां अंतरात्मा जगदंतरात्मा तस्मिन् उभयोर्देवयोर्मम मन्ये तस्यंतरं ना
स्ति एवं भवामि तथापि तरुणेंदुशेखरे श्रीमहेशे मे भक्तिः ११ रे इति रे कंदर्प कोदंडटंकारवैः करं

तयोर्न भेदः प्रतिपत्तिरस्ति मे तथापि भक्तिस्तरुणेंदुशेखरे ११ रे कंदर्प्प करं कद
र्थयासि किं कोदंडटंकारवै रे रे कोकिल कोमलैः कलरवैः किं त्वं वृथा जल्पसि

किं कदर्थयासि रे रे कोकिल कोमलैः कलरवैः पंचमस्वरैः किं त्वं वृथा जल्पसि हे मुग्धे तव कटा
क्षैरलं पूर्यतां किं भूतैः कटाक्षैः स्निग्ध विदग्धश्च मधुरश्च क्षेपो येषां तैः भवता पूर्वो-
क्तानां कृतं निखिलं अपि व्यर्थं तस्माच्चेतश्चुंबितचंद्रचूडचरणध्यानामृतं वर्त्तते चुंबितं-

चंद्रचूडस्य महेशस्य चरणध्यानामृतं येन नत् चुंबितचंद्रचूडचरणध्यानामृतम् १०० कौपीन
मिति योगी सर्वसंगपरित्यागी सुखं तिष्ठति किंभूतो योगी ध्वस्ताशेषमदप्रमादमुदितः ध्व-
स्ता निराकृता अशेषाः मदप्रमादास्तैर्मुदितः कीदृशी कंथा पुनः तादृशी पूर्वोक्ता शतखंडजर्ज्जे

मुग्धोस्निग्धविदग्धक्षेपमधुरैर्लोलैः कटाक्षैरलं चेतश्चुंबितचंद्रचूडचरणध्या
नामृतं वर्तते १०० कौपीनं शतखंडजर्ज्जरतरा कंथा पुनस्तादृशी निश्चिंतं-
सुखसाध्यभैक्ष्यमशनं शय्या श्मशाने वने

रतरा निश्चिंतं अशनं किंभूतं अशनं
सुखसाध्य भैक्ष्यं सुखेन साध्या एवं विधा या भिक्षा तेन समुत्पन्नं अन्यच्च शय्या श्मशाने
वनांते यया पि भित्रामित्र समानता मित्रश्च अमित्रश्च मित्रामित्रौ तयोः सादृश्यं सामान्यं य-

स्याः अथपश्चात्शून्यालये अतिविमलानिर्मलाशुद्धाध्यानलक्षणाचिंता अतः कारणात् योगीनित्ययुक्तः संसारेसुखंतिष्ठति १०१ भोगेतिरेलोकाः चेष्टितैर्नवनवाविकल्पापारैः कृतंपूर्यंतांयादिनेदस्मद्वचः श्रद्धेयं श्रद्धायोग्यंतदास्वधामनिस्वकीये शरीर मंदिरे कामोच्छित्ति

।मित्रामित्रसमाननातिविमलाचिंतातिशून्यालयेध्वस्ताशेषमदप्रमादमु
दितोयोगीसुखंतिष्ठति १०१ भोगाभंगुरवृत्तयोबहुविधास्तैरेवचायंभव
स्तत्कस्यैवकृते परिभ्रमततरे लोकाः कृतंचेष्टितैः

यशेकं दर्पजयार्थं केवलं चेतः समाधीयतां किंभूतंचेतः आशापाशशतोपशांतिविशदं आशापाशस्य शतं आशापाशशतंतस्योपशांत्याविशदंनिर्मलंयतोभोगाभंगुरवृत्तयः भंगुराविनश्वराद्वृत्तिर्येषां

नेकिंभूताः भोगाः बहुविधा अनेकप्रकाराएवंनिश्चयेन बहुविधैर्भोगैरयंभवः संसारएव
रे लोकाः तत्तस्मात्कारणात्कस्यकृतेपरिभ्रमत भ्रमणंकुरुत १०२ धन्यानामिति धन्या-
नां मनुष्याणां एवंस्थिता आयुः क्षीयते किंभूतानां धन्यानांगिरिकंदरे निवसतांकिंकुर्वतांप

आशापाशशतोपशांतिविशदंचेतःसमाधीयतां कामोच्छित्तिवशेस्वधाम
नियदिश्चेदेयमस्मद्वचः १०२ धन्यानांगिरिकंदरेनिवसतांज्योतिःपर-
ध्यायतामानंदाश्रुजलंपिबंतिशकुनानिःशंकमंकेशयाः रंज्योतिः ध्यायतां ये

षां धन्यानामानंदाश्रुजलं निःशंकं शंकारहितं शकुनाः पक्षिणः पिबंति किंभूताः शकु
नाः अंकेशया उत्संगसमारूढाः तुपुनरस्माकमधन्यानांआयुरेवं मनोरथैःपरिक्षीयतेकिंभू

तानामस्माकं प्रासादवापीतटक्रीडाकाननकेलिकौतुकजुषां उपरचितायाः प्रासादवापीतटक्री
डाकाननकेलयस्तासां कौतुकं जुषंतीति प्रासादवापीतटक्रीडाकाननकेलिकौतुकजुषः तेषाम्
१०२ आघातमिति एभिः प्रकारैः किंनग्रस्तं अन्यच्च के जनानग्रस्ता मरणेन जन्म आघ्रातं स्पृष्टं

अस्माकंनु मनोरथोपरचितप्रासादवापीतटक्रीडाकाननकेलिकौतुकजुषा
मायुः परिक्षीयते १०२ आघ्रातं मरणेन जन्म जरया विद्युच्चलं यौवनं सं
तोषो धनलिप्सया शमसुखं प्रौढांगनाविभ्रमैः धनलिप्सया संतोष आघ्रातः

प्रौढांगना विभ्रमैः शमसुखं आघ्रातं निरस्तं मत्सारिभिर्लोकैर्गुणा आघ्राता विनाशिताः
व्यालैः दुष्टसर्पैर्वनभुव आघ्राताः दुर्ज्जनैर्नृपाः भूपाला आघ्राता ग्रस्ताः विभूतिरपि अस्थै-

ते किंभूताः भोगाः बहुविधा अनेकप्रकारा एवं निश्चयेन बहुविधैर्भोगैरयं भवः संसार एव
रे लोकाः तत्तस्मात्कारणात्कस्य कृते परिभ्रमत भ्रमणं कुरुत १०२ धन्यानामिति धन्या-
नां मनुष्याणां एवंस्थित्या आयुः क्षीयते किंभूतानां धन्यानां गिरिकंदरे निवसतां किं कुर्वतां प

आशापाशशतोपशांतिविशदं चेतःसमाधीयतां क्वाप्यो छिन्नविशेषस्वधाम
नियदि श्रद्देयमस्मद्वचः १०२ धन्यानां गिरिकंदरे निवसतां ज्योतिः पर-
ध्यायतामानंदाश्रुजलं पिबंति शकुना निःशंकमंकेशयाः

रं ज्योतिः ध्यायतां ये
षां धन्यानामानंदाश्रुजलं निःशंकं शंकारहितं शकुनाः पक्षिणः पिबंति किंभूताः शकु
नाः अंकेशया उत्संगसमारूढाः तु पुनरस्माकमधन्यानां आयुरेवं मनोरथैः परिक्षीयते किं भू

तानामस्माकंप्रासादवापीतटक्रीडाकाननकेलिकौतुकजुषांउपरचितायाः प्रासादवापीतटक्री-
डाकाननकेलयस्तासांकौतुकंजुषंतीति प्रासादवापीतटक्रीडाकाननकेलि कौतुकजुषः तेषाम्
१०२ आघ्रातमिति एभिः प्रकारैः किंनग्रस्तं अन्यच्च केजनानग्रस्ता मरणेनजन्म आघ्रातं स्पृष्टं

अस्माकंनुमनोरथोपरचितप्रासादवापीतटक्रीडाकाननकेलिकौतुकजुषा
मायुःपरिक्षीयते १०२ आघ्रातंमरणेनजन्मजरयाविद्युच्चलंयौवनंसं
तोषोधनलिप्सयाशमसुखंप्रौढांगनाविभ्रमैः

धनलिप्सया संतोष आघ्रातः
प्रौढांगनाविभ्रमैः शमसुखं आघ्रातं निरस्तं मत्सरिभिर्लोकैर्गुणा आघ्राता विनाशिताः
व्यालैः दुष्टसर्पैर्वनभुव आघ्राताः दुर्ज्जनैर्नृपाः भूपाला आघ्राता ग्रस्ताः विभूतिरपि अस्थै-

र्यैण आघ्राता अपहृता तर्हि कालेन ना किं किं नष्टं किं किं ना विनश्यति अपितु सर्वं नश्यत्येव
१०८ आधीति नामइति संबोधने तर्हि कियन्निरं कुशेना विधिना दैवेन स्फास्थितं निर्मितं किं त
इद शरीरे आधिव्याधिशतैरनितमातिशयेन आरोग्यमुन्मूल्यते तत्र आधिर्मानसी पीडा व्याधिः

लोकैर्मत्सरिभिर्गुणावनभुवो व्यालैर्नृपादुर्ज्जनैरस्थैर्यैण विभूतिरप्यपहृता ग्र
स्तं न किं केन वा १०८ आधिव्याधिशतैर्जनस्याविविधैरारोग्यमुन्मूल्यते ल
क्ष्मीर्यत्र पतंति तत्र विवृतद्वारा इव व्यापदः

रोग समुद्भवानान्यद्यस्मिन् दैवनि
र्माणे लक्ष्मीः तत्रस्थाने वर्तते व्यापदः विवृतद्वारा इवो द्घाटितकपाटा इव वर्त्तंते अवश्यं
निश्चितं आशु शीघ्रं मृत्युर्जातं जातं उत्पन्नं उत्पन्नं आत्मसात्करोति आत्मा यत्तं विधत्ते अ

नः अस्यदैवस्यनिर्माणे किमपिस्थिरं नास्तीत्यागमः १०५ कृच्छ्रेणेति रे मनुष्यावदत क-
थयत यदिचेत्संसारे स्वल्पमपि सुखं किंचिदस्तिगर्भमध्ये कृच्छ्रेण कष्टेन नियमित तनुभिः

जातंजातमवश्यमाशुविवशंमृत्युःकरोत्यात्मसात्तत्किंनामनिरंकुशेन
विधिनायन्निर्मितंसुस्थिरं १०५ कृच्छ्रेणामेध्यमध्येनियमित
तनुभिःस्थीयतेगर्भमध्येकांताविश्लेषदुःखव्यतिकरविषमेयौवनेवि-
प्रयोगः

संकोचित शरीरैः स्थीयते किंभूते गर्भमध्ये अमेध्यं मध्यं यस्यतदमेध्य
मध्यं तस्मिन् संसारे यौवनेविप्रयोगः किंभूते यौवने कांता विश्लेष दुःख व्यतिकर विषमे कां
तायाविश्लेषः कांताविश्लेषस्तस्य योसौ दुःख व्यतिकरस्तेनविषमः कांता विश्लेषदुःखव्य

निकरविषमः तस्मिन्नपि पुनर्नारीणामवज्ञावगणनं तेन विलसति अपि पुनर्नियतं निश्चि
तं वृद्धभावः यस्मादसाधुः अस्मात्कारणात्संसारे किमपि सौख्यं नास्ति १०६ आयुरिति

नारीणामप्यवज्ञाविलसति नियतं वृद्धभावोप्यसाधुः संसारे रे मनु-
ष्यावदत यदि सुखं स्वल्पमप्यस्ति किंचित् १०६ आयुर्वर्षशतं नृणां
परिमितं रात्रौ तदर्धं गतं तस्यार्द्धस्य परस्य चार्द्धमपरं बालत्ववृद्धत्वयोः
शेषं व्याधिवियोगदुःखसहितं सेवादिभिर्नीयते जीवे वारितरंगचंचल
तरे सौख्यं कुतः प्राणिनाम् १०७

प्राणिनां सौख्यं कुतः कथं नृणां मनुष्याणा
मायुर्वर्षशतं परिमितं तस्यायुषो वर्षशतप्रमाणस्य अर्द्धं रात्रौ गतं शयानस्य ततोनंतरं त-

स्य पंचाशत अर्द्धस्य कदाचिदपि अधिक मर्द्धमपि बालत्ववृद्धत्वयोर्गतं शेषमायुर्व्याधिवियो
गशोकसहितं सेवादिभिः कर्मभिर्नीयते किंभूते जीवे जीवितव्ये वारितरंगचंचलतरंगवा-
रिणः समुद्रस्य तरंगास्तद्वच्चंचलतरं वारितरंगचंचलतरं तस्मिन् १०७ ब्रह्मेति ब्रह्मज्ञानवि

ब्रह्मज्ञानविवेकिनोऽमलधियः कुर्वंत्यहो दुष्करं यन्मुंचंत्युपभोगकांचनध
नान्येकांततो निस्पृहाः नप्राप्तानि पुरा न संप्रति न च प्राप्तौ दृढप्रत्ययो वस्था
मात्र परिग्रहाण्यपि परं त्यक्तुं न शक्ता वयम् १०८

वेकिनः अमलानिर्मला
धी बुद्धिर्येषां ते अहो इत्याश्चर्ये दुष्करं तत्कुर्वंति तत्किं उपभोगान् न भजंति भजंति एवं भू
तानि धनान्यपि मुंचंति त्यजंति अतः एकांततो निस्पृहा विरक्ताः वयं तु पुरा न प्राप्तानि सं

प्रति अधुना न संति अग्रेपि भासौ दृढप्रत्ययो निश्चयो नास्ति एवंभूतानि धनानि त्यक्तुं न श
क्ताः कथंभूतानि धनानि वांछा मात्रपरिग्रहो येषां तानि वांछा मात्राणि ननु प्रत्यक्षाणि १०८

व्याघ्रीव तिष्ठति जरा परितर्ज्जयंती रोगाश्च शत्रव इव प्रहरंति देहं आ
युः परिस्रवति भिन्नघटादिवांभो लोकस्तथाप्यहितमाचरतीति चित्रम् १०९

व्याघ्रीव जरा परितर्जयंती अग्रे तिष्ठति रोगाश्च शत्रव इव देहं प्रहरंति आयुश्च भिन्नघटा
दिव यथा अंभः उदकं परिस्रवति तथा प्रतिदिनं आयुष्यं क्षीयते एवं सति लोकः अहितं
आचरति इति चित्रं आश्चर्यम् १०९ ६ ६ ६

सृजतीति अशेषाः समग्रा ये गुणाः शौर्यौदार्य दया दाक्षिण्यादयस्तेषां आकरः खनिः सकल गुणोत्पादकमित्यावत् भुवः पृथिव्याः अलंकरणं अलंकारः सौभाग्यमिति यावत् एतादृशं पुरुषरत्नं ब्रह्मा सृजति उत्पादयति तदा ब्रह्मणोऽतीवचातुर्यं किंच तत्पुरुषरत्नं तत्क्षणभंगि तनुश्च

सृजति तावदशेषगुणाकरं पुरुषरत्नमलंकरणं भुवः तदपि तत्
क्षणभंगि करोति चेदहह कष्टमपंडितता विधेः ११० ॥

णनाशशीलं करोति चेत्तर्हि अहहेति खेदे कष्टं ननु ब्रह्मणोऽतीव पंडितता मौर्ख्यमित्यर्थः कुतः स्वारामे स्वयमारोपितान् जलसेचनेन वर्द्धितान् वृक्षान् स्वयं छेत्तुमसमर्थ इति लोकप्रसिद्धेः ११० श्रीगोपालकृष्णायनमः श्रीमज्जगदीश्वर समर्थ श्रीराम ॥

गात्रमिति गात्रं शरीरं संकुचितं संकोचं प्राप्तं गतिर्गमनं विगलिता नष्टा दंतावलिः दंतपंक्तिः भ्र-
ष्टा पतितेत्यर्थः दृष्टिः अवलोकनं नश्यति अंधत्वं प्राप्तं बधिरता कर्णेंद्रियवैकल्यं वर्धते निकटे

गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता भ्रष्टा च दंतावलिर्दृष्टिर्नश्यति वर्धते बाधि
रता वक्त्रं च लालायते वाक्यं नाद्रियते च बांधवजनो भार्या न शुश्रूषते
हा कष्टं पुरुषस्य जीर्णवयसः पुत्रोप्यमित्रायते ॥ ७ ॥

उच्चैर्घुष्टमपि न श्रूयते वक्त्रं लालायते लालास्रावं कुरुते बांधवजनः वाक्यं नाद्रियते न सात्क्रि
यते भार्या स्त्री न शुश्रूषते सेवां न कुरुते हा इति खेदे जीर्णवयसः पुरुषस्य कष्टं दुःखं यतः
साक्षात्स्वपुत्रोपि अमित्रायते शत्रुवदाचरतीत्यर्थः ॥ ७ ॥

क्षणमिति क्षणंबालोभूत्वाबालः सन् क्षणमपियुवातरुणः सन् कामरसिकः कामेषु विष-
येषु रसिकः निपुणः क्षणंवित्तैर्द्रव्यैर्हीनः दरिद्रः क्षणमपिच परिपूर्णविभवः पश्चात् जरया-
जीर्णः अंगैः वलीमंडिततनुः वलिभिर्मंडिता आक्रांतातनुर्यस्य नरः संसारांते मरणसमये

क्षणंबालोभूत्वाक्षणमपियुवाकामरसिकः क्षणंवित्तैर्हीनः क्षण
मपिच संपूर्णविभवः जराजीर्णैरंगैर्नटइववलीमंडिततनुर्नरः
संसारांते विशति यमधानीजवनिकाम् ११२ ॥

यमधानीजवनिकां यमस्यधानीं पुरीं प्रविशति यथानटः नानावेषान् दधाति तथायं प्रा
णीनानावस्थां दधाति ११२ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ ॥

अहौ सर्पे हारे मुक्ताफल हारे वा बलवति रिपौ शत्रौ सुहृदि हितकरे वा मणौ वा लोष्ठे मृत्पिंडे पाषाणे वा कुसुमशयने पुष्पशय्यायां दृषादि पाषाणे वा तृणे स्त्रैणे अपत्ये वा इत्यादिषु यमसमा दृष्टिर्यस्य समदृशः दिवसाः कदा यांति गच्छंति किं भूतस्य मम क्वचित् कुत्रचित् पुण्यारण्ये स्थित्वा शिवेति

अहौ वा हारे वा बलवति रिपौ वा सुहृदि वा मणौ वा लोष्ठे वा कुसुमशयने वा दृषदि वा तृणे वा स्त्रैणे वा मम समदृशो यांति दिवसाः क्वचित्पुण्यारण्ये शिव शिव शिवेति प्रलपतः ११३ इति श्रीभर्तृहरिकृत वैराग्यशतकं संपूर्णम् ॥

नामावलिं प्रलपतः उच्चैः आक्रोशेन वदतः ११३ इति श्रीभर्तृहरिकृत वैराग्यशतकं संपूर्णम् ॥

हें पुस्तक मुंबईंत नारायण भि॰ व सखाराम भिकू शेटखानुयाणीं आपले छा॰ छा॰ शके १७९८ माघमास

इतिभर्तृहरिकृतवैराग्यशतकंसटीकंसमाप्तं.